

DACIA

Anul I, Numărul 5

BUCUREŞTI, 15 IULIE 1941 • APARE DE DOUA ORI PE LUNA • EXEMPLARUL: 12 LEI

KOGALNICEANU ŞI BASARABIA

CETATEA ALBĂ

Diplomaţia rusească dela Petru cel Mare încoace, în năzuinţele ei ascunse de a înfige steagurile Ţarilor pe malurile Bosforului, s'a înfăţişat popoarelor din Balcani, ca o mare putere ortodoxă, care, mişcată de comunitatea sentimentelor creştine, le va aduce liberarea de sub jugul păgânilor. De această strălucitoare, — dar, din nenorocire, falsă — aureolă a fost amăgit însuşi Kogălniceanu în anii tinereţii sale de studii la Berlin. Publicând în 1837 a sa *Histoire de la Dacie, des Valaques transdanubiens et de la Valachie*, Kogălniceanu scria:

«Depuis des siècles il existe une tradition en Moldavie et en Valachie qui dit que notre salut viendra du Nord. Tout nous attache à la Russie.... Les tems [1]) sont passés où nous pouvions nous défendre seuls contre les Turcs, les Polonais, les Hongrois, les Tartares; nous sommes trop faibles; nous ne pourrions rien faire sans la Russie qui a toujours été notre bienfaitrice... Dans la protection de la Russie, je ne vois que de la justice et un intérêt inspiré par l'amour chrétien pour des peuples malheureux».

Intorcându-se însă în Moldova şi intrând în viaţa publică, dela început, ca aghiotant şi secretar intim al Domnitorului M. Sturdza, Kogălniceanu s'a vindecat repede de această naivă iluzie. Dacă raptul Basarabiei în 1812 nu fusese îndeajuns de convingător pentru a spulbera nădejdile puse de Moldoveni în Rusia creştină, experienţele încercate de tânărul aghiotant domnesc au fost suficiente pentru a-l trezi la realitate. Ca secretar particular al Domnului, el a putut să vadă cum Ruşii, care introduseseră censura în Principate, d'n 1829, cereau Domnului să înăbuşe răspândirea ideilor naţionaliste şi să ia măsuri represive împotriva tineretului idealist.

In 1838, Kogălniceanu scotea, în colaborare cu Asachi, prima revistă literară cu caracter naţionalist a Moldovei, *Alăuta Românească*. Dela al cincilea număr, revista a fost suprimată pentru articolul «Filosofia whistului», care avea, ce e dreptul, trăsături satirice privitoare la viaţa socială rusă. In 1840, Kogălniceanu publica revista «*Dacia literară*», dar cu al doilea număr, revista este suprimată pentru un articol, în care Kogălniceanu ataca lipsa de interes a boerimei pentru literatura naţională. In 1843, cursul de istorie naţională, deschis de el în Academia mihăileană, este închis după trei săptămâni. In 1844, primul număr din noua lui revistă «*Propăşirea*» ese dela censură cu titlul tăiat, cu jumătate din program suprimat, cu articolul lui Ion Ghica despre uniunea vamală între Muntenia şi Moldova înlăturat. In primăvara anului este oprit, din drumul lui spre Paris, la Viena şi silit să se întoarcă în ţară. In toamnă, revista este suprimată, iar el închis în mânăstirea Râşca unde cade greu bolnav. După revoluţiile din 1848, armatele ruseşti ocupau ţările româneşti, iar guvernul rus, într'o notă circulară adresată cabinetelor europene, explica ocupaţia ca o măsură prudentă, necesară pentru a preîntâmpina neorânduelile dela hotarele Rusiei, «provocate de o ceată de zăpăciţi în numele unei idei de naţionalitate care se pierde în noaptea veacurilor». Războiul din Crimeea şi congresul din Paris a dat însă dreptate «zăpăciţilor» şi a creat cadrul politic necesar pentru unirea Principatelor, la care Kogălniceannu, adversar acum hotărît al Rusiei, a avut, după cum se ştie, un rol important.

Congresul din Paris a mers chiar mai departe şi a silit Rusia să restitue Moldovei trei judeţe basarabene.

Diplomaţia rusească nu se putea mulţumi cu această înfrângere. Sub pretextul că ia apărarea creştinilor din Balcani, provoacă războiul din 1877.

In faza de pregătire a războiului, guvernul rus încheie cu guvernul român convenţia din 4/17 Aprilie 1877, prin care Românii îngăduiau trecerea armatelor ruseşti prin ţara lor, iar Ruşii, la rândul lor, garantau integritatea teritorială a României. Războiul nu s'a desfăşurat însă după planurile ruseşti. Propunerea Românilor de a intra şi ei în războiu, contra Turcilor, pentru dobândirea independenţei, a fost primită de Ruşi cu mândrie. Nu aveau nevoe de ajutorul Românilor. Dar când armatele ruseşti au ajuns în Balcani, lăsând în spatele lor puternica oştire a lui Osman Paşa, încep să-şi dea seama de primejdie. La 23/31 Iulie 1877, Marele Duce telegrafiază din Târnova, Principelui Carol: «Turcii, îngrămădind cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne înăbuşe (nous abîmes). Rog faceţi legătura, demonstraţie şi, dacă e posibil, trecerea Dunărei, pe care doreşti să o faci. Intre Jiul şi Corabia această demorstraţie este indispensabilă pentru uşurarea noastră».

Războiul s'a desfăşurat în împrejurări care se cunosc. Osman Paşa, asediat la Plevna, capitulează la 29 Noembrie st. v. cu întreaga lui armată, predându-şi sabia în mâna Principelui Carol, comandantul suprem al armatelor aliate. Prin aceasta s'a deschis drumul Ruşilor către Balcani. Bulgarii, Sârbii, Muntenegrenii şi Grecii se revoltă. In aceste împrejurări, Turcii se văd nevoiţi să ceară armistiţiul. Marea bucurie pe care o stârnise la noi veştile, sosite de pe câmpul de războiu, este însă umbrită de pretenţiunile diplomaţilor ruşi. Uitând tot ceeace ei datorau României, amăgindu-ne cu declaraţiuni de dragoste şi promisiuni pentru viitor, ei cereau restituirea celor 3 judeţe basarabene pe care, după războiul Crimeei, ni le dăduse congresul din Paris. Aceste pretenţiuni ruseşti asupra făşiei de pământ românesc, ruptă prin silnicie din trupul vechei Moldove, a ridicat o furtună de agitaţii în ţară. La congresul din San-Stefano (3 Martie 1878) Românii nu fuseseră chemaţi. Tratatul prevedea însă şi cedarea Basarabiei către Rusia. Guvernul român, potrivit cu votul unanim al Camerei şi Senatului de a păstra neştirbită integritatea teritoriului român, protestează la Petersburg împotriva tratatului şi ia măsuri militare pentru a preveni ocuparea Basarabiei de către Ruşi. Cabinetul din Petersburg ameninţă cu desarmarea. Principele Carol răspunde demn: «Armata română, care la Plevna, sub ochii ţarului, a luptat atât de vitejeşte, va putea fi nimicită, dar niciodată dezarmată».

In vară, după propunerea Angliei, are loc congresul din Berlin. Kogălniceanu este trimis împreună cu preşedintele de consiliu, Ioan Brătianu, ca reprezentanţi ai României. Dar delegaţii României nu sunt admişi decât în ziua de 1/13 Iulie, când vine în desbaterea congresului chestiunea României. Presida Bismarck, cancelarul de fier. Atunci a rostit Kogălniceanu acel clasic discurs, în care a expus cu toată concizia, claritatea şi demnitatea, punctul de vedere al României, care nu putea consimţi — pe bună dreptate — ca «vre-o parte din teritoriul actual să fie deslipită din trupul ţării». Hotărîrea congresului era însă luată şi Kogălniceanu ştia aceasta. Dar el n'a leşinat. Pentrucă reprezenta cu demnitate cauza poporului românesc. Ci depunând cu Brătianu pe masa congresului, textul convenţiei semnat de Ţarul Rusiei, prin care se garanta integritatea teritorială a României, a plecat din guvern fără să semneze cesiunea Basarabiei. Căci el vedea departe peste timpul său, până în zarea vremurilor noastre, şi n'a voit să lege, prin semnătura lui, neamul său, la nici o cesiune teritorială. Avea însă conştiinţa împăcată că făcuse tot ceeace se putea face pentru a salva Basarabia. Inainte chiar de a se înfăţişa la congresul din Berlin, Kogălniceanu încercase o cale de apropiere prietenească de guvernul rusesc. In această năzuinţă, el trimisese Baronului de Jomini, mâna dreaptă a cancelarului Rusiei, Prinţul Gorciakov, pe care avusese prilejul să-l cunoască personal, o scrisoare de felicitare pentru anul nou, 1878. Baronul de Jomini răspunde cu o scrisoare, în care vorbind de lealitate, sinceritate şi duplicitate, repune chestiunea retrocedării Basarabiei. La aceasta, Kogălniceanu răspunde cu o altă scrisoare, plină de demnitate, fineţe şi tact, care va rămâne în istorie, peste veacuri, ca unul din cele mai frumoase acte ale diplomaţiei româneşti:

«A răspunde la scrisoarea Excelenţei Voastre înseamnă mai întâi de toate, şi ca o neapărată necesitate, să apăr ţara mea de învinuirea de duplicitate, ce i se face aşa de direct, deşi atât de învăluit. Faptele vor avea aici mult mai doveditoare elocvenţă decât raţionamentele, actele mai mult ca vorbele, şi-mi iau îngăduinţa faţă de Excelenţa Voastră de a le recapitula.

«Impotriva înştiinţărilor, aş putea zice chiar împotriva ameninţărilor, care cădeau din toate părţile asupra noastră, noi am încheiat cu guvorrul imperial convenţia din 4/17 Aprilie 1877, prin care toate mijloacele materiale ale ţării erau cu totul puse la îndemâna Rusiei.

«Singura noastră ţintă, când am luat această hotărîre, a fost de a apăra integritatea pământului nostru. Această integritate a fost stipulată la art. 2 al numitei convenţii...»

Şi după ce aminteşte ajutorul pe care l-am dat Ruşilor în ceasurile cele mai grele ale răsboiului, continuă:

«Zece mii de Români dintr'o armată de 50.000 de oameni, dorm azi somnul lor cel de pe urmă în jurul Plevnei şi în câmpiile Bulgariei.

«Această bărbătească, dar dureroasă jertfă, noi am îndeplinit-o dintr'un avânt al inimii, fără condiţii, fără tratat prealabil, căci pentru noi cuvântul Majestăţii Sale Impăratul preţuia ca şi tratatele cele mai formale şi purta în sineşi cea mai înaltă din toate sancţiunile.

«Toată perfidia noastră s'a redus deci la o bună credinţă deplină, toată isteţimea noastră la o încredere desăvârşită. Ne-am zis că, dacă integritatea teritoriului nostru era asigurată prin singurul fapt al trecerii armatelor împărăteşti, ceeace constituia, fără îndoială, un ajutor pasiv, această integritate ne va fi cu atât mai mult garantată din ziua în care armata noastră a fost chemată la cooperare activă, care se manifestă făţiş ca cea mai pozitivă din toate alianţele...»

Şi după ce înşiră toate greutăţile, toate umilinţele îndurate de ţară din partea autorităţilor ruseşti, care «tratau administraţia şi populaţia ca o ţară cucerită», închee:

«*Corectă de la început, România doreşte şi ţine să rămână corectă până la capăt. Totuşi, dacă a refuza de a ceda pământ românesc, dacă a nu se supune cu o bunăvoinţă uşoară la jertfe la care nu s'ar putea îndupleca nici o naţiune şi nici un guvern, care se respectă, dacă toate acestea înseamnă duplicitate, atunci recunosc, mărturisesc, declar că învinuirea este dreaptă şi că ţinem cu toată inima şi cu toată cinstea, să o merităm*».

«Excelenţa Voastră constată, şi nimeni nu se gândeşte să conteste, că Rusia este puternică şi România slabă. Prin forţă, ea poate lua mai mult decât Basarabia: ea poate lua ţara întreagă.

«*Dar mai presus de forţă, este legea dreptăţii eterne şi a moralei eterne* şi în acest domeniu din care nimeni nu ne poate expropria, noi ne întărim la rândul nostru cu acea putere ce îşi trage caracterul ei absolut din însăşi principiile care i-au dat naştere şi din care se nutreşte...

«E rândul Rusiei de a înţelege că pentru o ţară mare, iubirea a 5 milioane de Români, asigurarea că inimile şi braţele lor vor fi totdeauna gata, preţueşte mai mult decât o biată fâşie de pământ».

Vibrează în aceste rânduri mişcătoare, nu numai sufletul lui Kogălniceanu, ci şi sufletul marelui Ştefan ctitor întregitor de ţară, care a sângerat apărând ţărmul Basarabiei de invazia păgânilor; palpită în ele sufletul arcaşilor din Orhei şi al tuturor Moldovenilor care au trudit şi au murit deşţelinând şi apărând pământul dintre apele Prutului şi ale Nistrului. Vorbeşte prin glasul lui Kogălniceanu sufletul neamului întreg. In afară de actul prin care Sfatul Ţărei din Basarabia a hotărît, în ziua de 27 Martie 1918, unirea cu patria mamă, nu cunosc din tot ce s'a scris asupra Basarabiei nimic care să se ridice la această înălţime morală de curaj şi demnitate naţională.

Nimic alt decât epopeea pe care o scrie acum, cu sângele ei oştirea noastră şi Comandantul ei suprem, peste Prut, în încleştarea ei aprigă pentru a muta din nou pietrele de hotar, la marginele de Răsărit ale pământului românesc.

N. CARTOJAN

---

1) Păstrez ortografia arhaizantă a originalului.

MOLDOVA DE DINCOLO DE NISTRU

de ALEX. N. SMOCHINĂ

Urmând codrii, şi mai ales aceia ai Orheiului, păstorii români au ajuns, încă din epoca descălecatelor, în regiunea dintre Nistru şi Bug, ba chiar au trecut peste această apă.

Se presupune că ei ocupau încă din veacul al XI-lea regiunea Nistru-Bug împreună cu ţinuturile Vistulei şi ale Mărei Negre [1]).

In orice caz, prima organizare în stat a Românilor din stânga Nistrului, apare în statul Bolohovean [2]). Acesta cuprindea o parte din ţinutul guberniilor: Volhinia, Chiev şi Podolia actuală.

Bolohovenii erau Români, după cum rezultă din cercetările istorice făcute asupra lor [3]). Cronica Ipatiev se ocupă de ei, arătându-ne şi numele localităţilor. Astfel între anii 1146—1148 erau: *Buzovca,* (dela buză), *Bursucov,* numele unui deal, *Uda,* numele unui râu care se află până astăzi în regiunea dintre Nistru şi Bug, *Soba,* etc. Toate aceste nume ne dovedesc o toponimie românească.

Istoria bolohoveană se caracterizează prin lupta înverşunată împotriva principatului de Chiev, care căuta să-i supună. Pentru a-şi putea păstra independenţa, şefii bolohoveni închee alianţă cu Baty, hatmanul tătar.

Totuş, în anul 1240 ei sunt supuşi de Principele Chievului şi sunt omorîţi sau făcuţi prizonieri, iar cetăţile lor distruse.

După acest fapt Românii apar ca şefi militari şi luptători distinşi, mai ales în părţile Niprului, precum şi în organizaţia militară numită Seci, care era un fel de ordin teutonic.

De acum asistăm la pătrunderea adâncă a Românilor în ţinutul de peste Nistru şi creşterea numărului lor în regiunea Nistru-Bug.

Este faza a doua, aceea a lui Bogdan Hmelnizki, hatmanul Ucranei libere.

Epoca aceasta începe cu Ostafie Daşcovici, care organizează căzăcimea menită să lupte împotriva năvălirei tătărăşti.

In jurul anului 1577 Ioan Potcoavă ajunge şeful căzăcimei. La acest grad el a fost ridicat de conaţionalii săi, care erau într'un număr destul de mare.

Insemnătatea şi numărul Românilor de peste Nistru creşte mult, mai ales când fiul lui Bogdan Hmelnizki, Timuş, ia în căsătorie pe frumoasa fiică a lui Vasile Lupu, numită Ruxandra.

Bogdan Hmelnizki avea un număr de 15 polcovnici. Din ei 5 erau Români şi anume: *Toader Lobodă,* polcovnic de Pereislav; *Martin Puşcariu,* polcovnic de Poltava; *Burlă* sau Burilă, polcovnic de Gdiansec; *Pavel Apostol,* polcovnic de Mirgorod şi *Dumitraşcu Raice.* Acesta din urmă a fost unul din marii colonizatori ai regiunii de peste Nistru. El a adus în Ucraina de azi peste 500 familii de Români [4]):

Aceşti polcovnici se aflau în regiunile locuite de Români, şi totodată ei erau şefii administrativi şi judecătoreşti ai ţinutului unde exercitau comanda militară.

Datorită vituţilor militare Românii transnistrieni au fost consideraţi drept adevăraţi urmaşi ai Dacilor de către un martor ocular, Samuil Kusevicz din Leov. Ei formau nucleul acţiunilor grele, astfel a fost la asediul Leovului, unde «cohortele de veterani ale Dacilor Transnistrieni» luptau la centrul liniei de foc [5]).

Deasemeni Românii de peste Nistru s'au distins la lupta dela Berestezko din anul 1651 unde au luat parte peste 4000 luptători [6]).

In acest timp Românii se aflau până la Nipru. In regiunea Nistru-Bug erau marile aşezări moldoveneşti.

Regiunea Bug-Nipru era puntea de trecere din Moldova la Cazaci, în Zaporojie [7]). Ea a fost ocupată de stăpânirea rusească în anul 1740, numindu-se Rusia Nouă. Până atunci locuitorii ei trăiau liberi, neplătind la nimeni nici un tribut.

Stăpânirea rusă a găsit în noul ţinut braţe de muncă foarte puţine, căci el era aproape pustiu. Pentru ca să poată valorifica regiunea s'a început colonizarea ei.

Operaţia s'a făcut cu elemente româneşti din stânga Nistrului. Ruşii au prevăzut aceasta, introducând în alineatul 5 al Tratatului dela Cuciuc-Kainargi clauza că, Turcii vor lăsa liberă emigrarea celor cari ar dori să colonizeze noile teritorii achiziţionate de Ruşi [8]).

Bazaţi pe acest fapt, agenţii ruşi au fost trimişi în Moldova ca să facă propagandă printre locuitori, pentru ca Românii să treacă graniţa într'un număr cât mai mare.

Agenţii, travestiţi în haine călugăreşti, îndemnau pe locuitorii români ca să plece în Rusia nouă, despre care spuneau că acolo «curge lapte şi miere» [9]).

Consulatul rusesc dela Iaşi, care abia luase fiinţă, se îngrijea de adunarea unui număr cât mai mare de Români din toate colţurile româneşti, precum şi din Muntenia şi Ardeal. Pe aceştia îi colecta sub motivul că sunt prizonieri ruşi.

Guvernul rusesc a trimis pe maiorul Salonski ca să îngrijească de transporturile pretinşilor dezertori. Recrutarea Românilor a dus la conflict diplomatic pe Rusia cu Austria, pentru faptul că recrutarea se întinsese şi în Bucovina.

Pe de altă parte, stăpânirea rusă organizează milităreşte ţinutul dintre Bug şi Nipru. In fruntea multor comenzi militare se aflau Românii. Aceşti şefi au căutat să-şi mărească unitatea lor prin recrutarea de noi elemente din regiunile din dreapta Nistrului. Astfel s'a început colonizarea întreprinsă de Românii localnici, cari au atras confraţi din Moldova, Muntenia şi Ardeal. Unul dintre aceştia este maiorul *Lupul,* care aduce multe elemente româneşti din Moldova şi Muntenia şi le aşează în jurul oraşelor *Criko, Ţibulev, Grâlov* şi *Beciul* [10]), numit mai târziu Alexandria. Aceste regiuni au până astăzi sate româneşti.

In ţinutul dintre Nistru şi Bug adevăraţii stăpâni erau Românii. Aici ei trăiau sub influenţa Moldovei. Astfel Barabaş, şef militar, spune că el nu are a da răspundere «decât numai în faţa domnului său din Moldova».

Din punct de vedere bisericesc, Românii de peste Nistru atârnau de Mitropolia Brăilei (a Proilaviei).

In Moldova se hirotoneau preoţi pentru ţinutul dintre Nistru şi Bug.

Capii bisericeşti ai Moldovei mergeau la credincioşii din stânga Nistrului până dincolo de râul Bug. Transnistrienii îi primeau cu mare dragoste, întinzându-le covoare dela marginea satului până la biserică, căci ei erau mai marii bisericii lor. Cu aceste ocazii se hirotoneau preoţi şi se sfinţeau bisericile noui. Astfel, cu binecuvântarea arhierească a Mitropolitului Daniil s'au sfinţit bisericile din satele de peste Nistru *Molovata, Doroţcaia, Mahala, Pogrebi* şi *Dencov.* Tot dela acest cap bisericesc s'au păstrat mai multe gramate de hirotonie *făcute în limba românească.* Mitropolitul purta titlul: *«Daniil, Mitropolit al Proilaviei, Tomoraiei, Hotinului, al ţinuturilor Dunărei şi Nistrului şi al Ucrainei Hanului»* [11]).

Conflictele ivite între Românii din regiunea Nistru-Bug se rezolvau în ultimă instanţă la Divanul Domnesc din Iaşi. Dintre acestea cităm actul de danie făcut în anul 1574 de către Domnul Moldovei Ioan Vodă. In acest act se spune despre Transnistria: *«Ţara noastră a Moldovei de dincolo de Nistru».*

Numărul Românilor dintre Nistru şi Bug a crescut mereu, datorită trecerilor continui ale locuitorilor din dreapta Nistrului. Acolo şi-a găsit scăparea Hâncu, după revoluţia lui neizbutită. El a trecut Nistrul pe la Raşcov cu peste 300 oameni [12]).

Pătrunderea elementului românesc în regiunea Nistru-Bug se întăreşte şi mai mult când Duca Vodă ajunge stăpân al unei părţi din Ucraina. Acest fapt s'a întâmplat în anul 1631, când se face împărţirea Ucrainei. Domnul Moldovei se îngrijeşte de noul ţinut pe care caută să-l populeze. El face gospodării dincolo de Nistru, la Ţihănăuca din faţa oraşului Soroca şi la Nemirova, care a ajuns a doua capitală a Moldovei. Epoca lui Duca Vodă se caracterizează prin pătrunderea puternică a elementului românesc dincolo de Nistru. Atât de mulţi Români treceau apa, încât spun cronicile ţării, că nici oştile Moldovei nu puteau opri trecerea lor.

Altă fază de expansiune românească peste Nistru este aceea a lui Petru cel Mare şi Ecaterinei II. Caracteristica acesteia constă în lupta pentru independenţa Ucrainei şi a Transnistriei împotriva Moscovei cotropitoare. Românii au şefia militară, care culminează prin Daniilă Apostol ajuns Hatman al Ucrainei.

In timpul lui Petru cel Mare Românul *Timotei Sgură,* conduce opera intenselor colonizări. El a dus peste Nistru un număr mai mare de 500 familii. Ecaterina II, după ce ajunge stăpâna regiunei dintre Nistru şi Bug, lasă libere obiceiurile româneşti şi începe organizarea acestui ţinut curat românesc. De aceea ea caută să strângă cât mai multe braţe de muncă. Pe acestea le recrutează, ca şi înaintaşii ei, din regiunile moldoveneşti, munteneşti şi ardelene. Numărul mare de Români a determinat-o să înfiinţeze între Nistru şi Bug Principatul numit *Moldova Nouă.*

In Moldova-Nouă, conducătorii ruşi voiau să mute populaţia din Moldova pentru ca să creeze un gol între Nistru şi poarta Otomană.

Dacă acţiunea lor n'a reuşit, aceasta nu înseamnează că Românii n'au trecut Nistrul într'un număr destul de mare.

Faptul acesta a început să îngrijoreze mult nu numai pe Turci, dar chiar pe ceilalţi vecini. Astfel, la 7 Iunie 1793 ambasadorul Prusiei din Constantinopol informează guvernul său dela Berlin: *«locuitorii Moldovei părăsesc cu duiumul ţara. Ei sunt încurajaţi de guvernul rus să se aşeze dincolo de Nistru, toată ţara cuprinsă între acest fluviu şi Bug urmând să fie ridicată la rangul de Principat, sub numele de Moldova-Nouă».*

Paralel cu această acţiune consulul rus la Constantinopol cumpăra pe Românii căzuţi robi la Turci şi îi aşeza în ţinutul dintre Nistru şi Bug.

Astfel se pare că au ajuns în stânga Nistrului mulţi dintre Românii macedoneni, al căror dialect se poate vedea în vorba transnistrienilor.

Elemente româneşti au fost duse peste Nistru şi de armatele ruseşti, ajunse în pământul românesc din dreapta Nistrului. Este cazul cu plecarea oştirii ruseşti din anul 1739, când au fost duşi peste Nistru *o sută de mii de Români* [13]).

In ţinutul dintre Nistru şi Bug Românii sunt autohtoni. Aceasta ne-o dovedeşte toponimia regiunei. Deasemenea se poate constata acest fapt prin influenţa pe care au avut-o Românii deacolo asupra Ucrainenilor, care au venit mai târziu.

Aproape fiecare deal poartă un nume românesc, precum: *Cremene, Dealul mare, Deluşorul, Chiscul lung, Chietrosul,* etc. La fel văile sunt cu nume româneşti: *Valea Adâncă, Valea mare, Agapie, Două Vâlcele, Valea Stânei, Valea Baciului, Beciu,* etc. Cu privire la ape avem de remarcat numele lor românesc precum: *Uda, Vaslui, Sobo, etc.* Satele poartă nume în cea mai mare parte româneşti. Dintre ele avem: *Botoşani, Bucureşti, Valea Adâncă, Chietrosul, Domniţa, Grădiniţa, Mahala, Lunca, Găunos, Dihor, Valea-Hoţului,* etc.

Pătrunderea elementului românesc a continuat să se facă şi după ce Ruşii au ajuns stăpâni la Prut. Astfel avem până astăzi satul *Basarabca* din judeţul Bârzu. Locuitorii lui au venit din Basarabia.

După răsboiul Ruso-Japonez, pe la sfârşitul anului 1905, se fac colonizări forţate cu Românii din Basarabia în regiunea de Nord a Crimeii. Acolo au fost înfiinţate cinci sate noui româneşti, care s'au adăugat la cele din jurul lui Simfiropol.

Cu toate acestea, Românii de peste Nistru nu cunosc numele de Basarabia. Ei întrebuinţează pentru ţinutul acesta numele de Moldova, aşa cum l-au moştenit dela străbunii lor şi cum reese din cântecul lor.

In unul din aceste cântece voinicul transnitrian, un bun mânuitor al paloşului, cere să fie răsplătit în urma victoriei sale cu:

«Moldova jumătate
Şi Ucraina a treia parte» [14])

Românii de peste Nistru îşi amintesc de timpurile când erau împreună cu toate neamurile lor şi plâng soarta, care i-a făcut să rămână singuri stăpâniţi de străini:

Primăvara când soseşte,
Tot pământul înverzeşte,
Numai inimioara mea
Nu se poate mângâia.
Albă floarea bobului,
Mult îi rău străinului... [15])

El îşi aminteşte de timpurile acelea când era împreună tot neamul românesc şi cântă munţii unde şi-a lăsat părinţii dragi:

Bate vântul vălurele,
Pe deasupra casei mele
Şi-mi aduce dor şi jele
Dela locurile mele
Bate vântul de pe munţi
Şi-mi dă dor dela părinţi;
Bate vântul dintre brazi
Şi-mi aduce dor de fraţi [16]).

Ţinutul dintre Nistru şi Bug a fost adânc unit cu cel românesc.

Astfel, în timpuri îndepărtate, prin veacul al XVI-lea boerii români erau stăpâni ai ambelor maluri. Dintre ei avem pe boerul *Costache Jora,* care stăpânea mai jos de Rezina; *Nicolae Miclescu,* care stăpânea regiunea Dubăsarului cu împrejurimile lui, *Raşcu* care a înfiinţat orăşelul Raşcu, etc.

Deasemeni, în ţinutul dintre Nistru şi Bug, erau moşiile boerilor şi ale bisericilor din Moldova. Dintre aceştia avem pe boerii *Cantacuzino,* care înfiinţează satul *Cantacuzin(ovca),* şi pe moşia căruia s'a ridicat oraşul Movilău.

Chiar portul Odessa este ridicat de către arhitectul român numit Manole.

Lemnul pentru construcţia oraşului s'a adus din Moldova şi a fost furnizat de portarul Gaius.

Din anul 1812 Românii de peste Nistru au dus aceeaşi viaţă tristă cu fraţii lor basarabeni. «Cuvântul Moldovenesc», ziar care apărea la Chişinău, avea pagini şi pentru «Moldovenii de peste Nistru».

Când Basarabenii au hotărît să se alipească la patria mumă, Transnistrienii au pornit din satele lor către Chişinău ca să se unească şi ei odată cu aceştia. Delegatul lor, ţăranul Jalbă, a întrebat Sfatul Ţării din Chişinău:

«Dar eu vă întreb, fraţilor care sunteţi Moldoveni, cum ne lăsaţi pe noi Moldovenii, cei ce suntem rupţi din această Basarabie, să trăim pe cel'lalt mal al Nistrului? Noi rămânem ca şoarecii în gura motanului! Dar să ştiţi, că de ne veţi uita, noi vom săpa malul Nistrului şi vom îndrepta apa dincolo de pământul nostru, căci mai bine să-şi schimbe râul mersul decât să rămânem noi depărtaţi unii de alţii».

Acestea erau cuvintele Românului transnistrian pornite dela coarnele plugului. El a rămas să îndure mai departe jugul străin cu speranţa că într'o zi va fi eliberat şi el.

---

1) R. Eklon, *Die Warägen in der Weichselgebiet,* în *Archiv für slavische Philologie,* XXXIX, 1925, pag. 21. cfr. N. P. Smochină. *Vechimea Ucrainenilor în omânia,* în: *Moldova-Nouă* — An. V Nr. 5, Iaşi, 1939, p. 169.

2) N. P. Smochină, *Trecutul şi prezentul Românilor de peste Nistru,* în ibd.

3) A. S. Petruşevici, *Cine au fost Cnezii bolohoveni* (în ruseşte) Lvov, 1877. Miklosich-E. Kaluzniacki, *Uber die Wandenrungen den Rumunen,* Viena 1979, *In Denschr. der phil. hist.* vl. XXX; Dachkevitsche, *Pământul bolohovean şi importanţa sa pentru istoria rusă* (în ruseşte). Idem. *Noui cercetări asupra Bolohoviei şi bolohovenilor.*

4) N. P. Smochină, *Din trecutul românesc al Transilvaniei — 1. Dănilă Apostol hatmanul Ucrainei libere. 2. Moldovenii din armata lui Petru cel Mare şi Carol al XII,* Iaşi, 1930, pg. 47, nota 2.

5) S. Cuszewicz, *Arma Cazacia* (în ruseşte), în *Font. Histor. Rusii,* IV, pg. 56.

6) N. Iorga, *Acte şi Fragmente,* I, pg. 206.

7) Cfr. N. P. Smochină, op. cit. pg. 158.

8) D. A. Sturdza, *Acte şi Documente,* I, pg. 132.

9) Hurmuzache, *Documente,* VI, pp. 58 şi 61

10) cfr. N. P. Smochină, *Trecutul şi prezentul Românilor de peste Nistru* în Moldova-Nouă, Nr. 5, an. 5, 1939, pag. 158.

11) cfr. I. Nistor, *Vechimea aşezărilor româneşti de dincolo de Nistru,* Bucureşti, 1939, pag. 12.

12) Hurmuzachi-Hodoş, *Documente.*

13) N. Iorga, *Studii şi Documente,* VI, pp. 20, 68, 70.

14) cfr. N. P. Smochină, *Din literatura populară a Românilor de peste Nistru,* Bucureşti, 1939, pag. 10. Extras din *«Anuarul Arhivei de Folklor»* vol. V.

15) cfr. ibid. pag. 17.

16) cfr. ibd. idem.

DOMNUL TUDOR / de N. I. HERESCU

Unde e Tudor, Oltenie, Oltenie?
Unde eşti Tudore, sfântă vedenie?
Scoală-te, scoală din marele somn,
Vrerilor noastre fii frunte şi domn.

Tot ca şi tine, vândut dar neînfrânt
E azi românescul pământ.
Rupt e hotarul şi inima ruptă,
Că îngenuncherea veni fără luptă.

Dulce-i să dormi pe sub iarbă'n livezi,
Dară cu noi ce faci Doamne? Au crezi
Că visele nu plâng şi rănile nu dor
Şi azi ca pe vremuri, năprasnice Tudor?

Sunt iarăşi la noi întristări şi bejenii...
Te scoală 'pe plaiuri şi-adună-ţi oltenii.
Poartă-ţi al săbiei aspru tăiş
Pe Nistru, pe Someş, pe Criş.

Ardă pârjolul mâniei oltene!...
De munţi, de păduri, de poene
Liftele lacome de-or mai întreba,
Tu spune olteneşte: ba!

N'ai flinte? Vom rupe cu dinţii, ca fiara.
Ne vând Ypsilanţii? Rămânem cu ţara.
Suntem puţini? Mai lesne ochim în gloată.
Purtăm cătuşe? Ura e veşnică săgeată.

Iar când va fi, hotar, să nu mai sângeri,
Adormi-vom fiara, vom trezi pe îngeri,
Şi-om schimba din nou mânia'n milostenie...

Dar azi, dă-ni-l pe Tudor, Oltenie!

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU / de CIRIL VÂRNAV

Doamne Hristos,
Boboc de rug de trandafir inimos,
Cum să mă leapăd de Tine,
De cununa de spini ce lumină ca o stea,
Cum să Te vând,
Cupa deşertăciunilor bând?

Ajută-mi să fiu tare
Când a morţii sărutare
Ochii copiilor mi-i va închide,
Când o floare de mac va sbucni sub securea frumosului gâde!

Ascunde-mi lacrimile în barbă!
Mi-am culcat capul în iarbă,
In inimă plin sânt
De numele Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sfânt.

INSTITUŢIILE ROMEI (I)

de DAN BOTTA

Românii cari sunt, singuri în lume, moştenitorii legitimi ai patrimoniului Romei, singurii cari-l deţin în virtutea unei transmisiuni exprese, au conservat intact — până la exasperarea ideilor liberale, până la deslănţuirea acestui Alastor, a furiei devastatoare a secolului XIX — spiritul formelor şi formele înseşi ale patrimoniului roman.

Permanenţa formelor de ordin religios şi mistic ale Imperiului, în creaţiile politice româneşti, a format obiectul unui studiu anterior: Legea Românească.

Relevasem în el, între altele, funcţia religioasă, de tradiţie imperială a Domnului. Titlul acesta de *domn* — dominus — este titlul cel mai înalt pe care şi-l arogau împăraţii...

Octavian Caesar fusese investit de Senat — în momentul în care autoritatea lui se confundase cu însăşi autoritatea Romei — cu titlul de *Augustus*. Adjectiv derivat din numele profetic al augurilor, el acorda persoanei imperiale un caracter sacru, aproape divin.

Divin, Caesar va fi doar după moarte, atunci când Senatul va pronunţa, printr'un act public solemn, *apotheosa* — înălţarea lui la zei.

S'a întânplat însă, odată cu procesul de continuă afirmare a Caesarilor pe tărâmul politic, potenţarea până la divinitate, încă din timpul vieţii, a caracterului sacru al persoanei imperiale.

Domiţian, cel dintâiu, îşi va acorda titlul de *deus*. Supralicitând acest titlu documentele de caracter privat ale timpului îi vor atribui calitatea divină de *dominus* — calitate a divinităţilor supreme, pe care Domiţian nu cuteza încă s'o afirme.

Titlul domnesc se va impune însă cu încetul. In corespondenţa sa cu Traian Impăratul, Pliniu cel Tânăr se îndreaptă către el cu vorba: «Doamne», *Domine!* Şi Aurelian e acela care leagă în documente oficiale — pe monete şi pe monumente — titlul suprem de *dominus*, de calitatea sa divină recunoscută: *Deus et dominus natus*. Considerându-se o incarnaţie a Soarelui divin, a-tot-ţiitor al Imperiului, el se va numi în această ipostasă: *Sol dominus imperii romani*.

Sub Constantin cel Mare, a cărui divinitate capătă gloriola mistică a Creştinismului, titlul divin de *dominus noster* va lua definitiv, în documentele oficiale, locul titlului de *imperator Caesar*.

Titlul acesta de *dominus*, Românii îl vor conferi, în strictă tradiţie romană, persoanei divine şi domnului din scaun.

El exprimă în aşa măsură, un lucru de caracter divin, încât începând cu secolul XVII, el se va confunda în numele divinităţii însăşi, — Dumnezeu, *Dominus deus*, pe care textele vechi îl cunosc doar sub numele de «Zeu».

Pentru un *dominus* de alt caracter decât divin, limba românească va adopta cuvântul de «stăpân» — dela latinescul *hospitanus* — extins apoi la popoarele slave din jur.

Când, în timpurile moderne, în urma unei evoluţii necesare, cuvântul «domn» se va laiciza, el va păstra în vocativul arbaic «Doamne» întreg caracterul său originar. «Doamne» este numele cu care invocăm pe Dumnezeu şi pe Domnul din scaun.

Personalitatea divină a Domnului procede ca şi aceea a împăratului de odinioară din concepţia că el este ales să exprime făptura divină a Statului. El este incarnaţia Romei, a lucrului roman.

Cu totul alta este concepţia Apusului, de ordin feudal barbàr, care face din regii săi proprietarii statului. In Apus, regele poate distribui provincii din corpul Statului, ca din propria sa moşie. S'au creat regate pe urma unei singure nunţi şi un imperiu, de aceeaşi natură feudală, s'a întins odinioară până la refuz, în sunet de epithalam.

In concepţia ecumenică romană pământul Statului investmântă un caracter sacru. Acest caracter a fost relevat de Romulus însuşi, atunci când a ucis — după tradiţia transmisă de Titus Livius — pe Remus care sărise, în batjocură, limita Cetăţii viitoare.

Infiorat de conştiinţa limitelor sacre ale Statului, a caracterului de *nefas* antic, al oricui încearcă să le calce, Ştefan cel Mare va da morţii pe prinşii turci, dela Podul Inalt. Şi cum ei ofereau mult aur ca să fie lăsaţi cu viaţă, el le răspunse acestea: «Dacă aveţi atâta aur, ce căutaţi în ţara mea ?»

Caracterul tradiţional electiv al domniei româneşti concordă cu întreaga concepţie a Domnului, expresie a Statului, titular al magistraturilor supreme, pentru cari se cere neapărat un *ales*.

Ereditatea nu poate funcţiona, ca un principiu de selecţie, pentru acela care se identifică cu Statul, omul providenţial pe care-l impune concepţia imperială romană. Ereditatea exprimă admirabil concepţiunea feudală a regilor, proprietari ai Statului.

Impăraţii romani, în cari vibra conştiinţa personalităţii lor divine, au încercat să impună deseori, în ordinea de succesiune la imperiu, acest principiu pe care ei îl desprindeau din concepţia monarhiilor orientale.

Incercările lor s'au spulberat totdeauna sub presiunea concepţiei politice a poporului roman. Impărat este acela care întruneşte în persoana sa mai multe magistraturi ale Romei, magistraturi cari în virtutea unei tradiţii multiseculare emană dela senatul şi de la poporul roman.

Impăratul este în concepţia romană un *princeps civium*, un om ilustru prin meritele sale. Singure ele consacră, în principiu, un împărat. Când în 1185, Petru şi Asan se vor ridica asupra împăratului Isac Angelos, ei vor contesta acestuia singura legitimitate posibilă în transmisiunea scaunului imperial — aceea a meritelor. «Nu meritele sale — proclamă ei — i-au dat cununa şi purpura împărătească, ci oarba întâmplare i-a pus sceptrul în mână!».

Pentru a-şi asigura succesiunea, împăraţii s'au putut servi de o cale quasi-legală. Ei şi-au asociat la domnie încă din viaţă pe acela pe care şi-l doreau succesor. In acest chip, continuitatea autorităţii imperiale nu putea fi discutată.

August, cel dintâiu, şi-a desemnat succesorul, asociând la domnia sa, mai întâiu pe fiul surorei sale, Marcellus, apoi pe ginerele său Agrippa, apoi pe Tiberiu, fiul său vitreg.

Alţi împăraţi vor proceda în acelaş chip şi Roma va putea vedea uneori, în întâile secole ale imperiului, fii asociaţi la domnia părintelui lor, preluând succesiunea imperiului. Aşa Titus succede lui Vespasian, Commodus lui Marcu Aureliu, Caracalla şi Geta lui Septimiu Sever...

Sistemul acesta ajunge a crea o continuitate de sânge, cel puţin aparentă, în transmisiunea scaunului imperial.

Se pot distinge Claudii, Severii, Antoninii, Flavii, Jovii, Isaurii, Macedonii, Comenii, Paleologii — familii cari dispun de scaunul imperial. Totuşi de cele mai multe ori, acesta nu trece într'o ordine determinată de succesiune, la membrii aceleiaşi familii, ci e disputat de aceştia cu toate mijloacele.

Principiului tradiţional al electivităţii, i s'a adus aşa dar un corectiv. Impăratul poate desemna pe succesorul său pe o cale aparent legală: asociaţia la domnie. In fapt, însă, conjuraţiile pretorienilor, armele legiunilor, revoltele plebei, şi-au spus mult mai des cuvântul. Sunt formele pe cari le învestmântă — atunci când forul roman şi ordinea seculară a comiţiilor au fost abolite — pasiunea politică dar şi conştiinţa creatoare de stat, a poporului roman.

Domnia românească, în care se manifestă integral potenţialul de energie istorică a Romei, — tradiţii cari se determină, *ab Urbe condita*, în timpurile ei legendare, — a cunoscut şi ea vicisitudinile succesiunii imperiale.

In principiu, «ţara» alege pe domn. Ea singură confere scaunul domnesc aceluia pe care-l crede vrednic. Şi oridecâte ori «ţara» nu e pusă în faţa faptelor împlinite, ea îşi exercită cu pasiune acest drept.

Cu atâta pasiune, că după o lungă domnie de slavă, Ştefan cel Mare e obligat să ucidă pe cei cari înaintea morţii sale atât de mari, refuză să accepte un domn impus de voinţa sa domnească.

Târziu, când domnia românească va fi umilită la Constantinopole de ingerinţele şi vexaţiunile Porţii, «Ţara» îşi va aminti în toate împrejurările de dreptul ei de a-şi alege domnii. Şi când domnul va muri în scaun, ea va alege pe noul domn, — indiferent dacă aceasta va fi acceptat de Poartă.

Domnul poate desemna pe succesorul său asociindu-l la domnie. Aşa Mircea va chema alături de sine pe fiul său Mihail, Ştefan cel Mare pe fiul său Alexandru, Mihai pe Nicolae-Pătraşcu, fiul său... Imprejurările n'au confirmat aceste precauţii.

Totuşi, «Ţara» a observat în rosturile alegerii domneşti şi chiar în acceptarea celui care se impune domn, prejudecata «osului de domn», vaga continuitate de sânge semnalată la Roma.

Basarabi şi Muşatini sunt aceia cari deţin, principial, până în secolul XVII, scaunul domniei româneşti. Cantacuzinii îl vor revendica în numele sângelui lor basarabesc, Mavrocordaţii se vor pretinde descendenţi din Muşatini...

De fapt, ca şi la Roma, usurpaţia violentă crează adeseori pe domn. Revolte populare, conjuraţii armate, conspiraţii de facţiuni politice, intrigi de curte — în cari mai târziu intervin Turcii şi pe cari le resolvă dela Constantinopole — toate acestea au fost corolarul unui sistem care-şi trăgea originile din caracterul electiv al magistraturilor romane.

Boierii — cel dintâiu element al «Ţării», principiul oricărei vieţi de stat — perpetuau la noi nu tradiţiile clasei senatoriale, ci, după toate aparenţele, pe acelea ale ordinului equestru.

Augustus ctitorul edificiului imperial, atribuise, în marea-i clar vedere ordinului equestru demnităţile nou create — demnităţi în aparenţă secundare — pe cari se întemeia însă autoritatea excepţională împăratului.

Autoritatea senatului, fusese eclipsată de imperiu. Revirimentul acestei autorităţile, încercat uneori de împăraţii cei mai mari, avea un pronunţat caracter arheologic, era născut din respectul excesiv pentru tradiţiile Romei.

Inaintea absolutismului monarhic afirmat în imperiu, ca principiul de cohesiune al unui corp atât de vast — senatul s'a înclinat servil. El ajunsese după două secole de autoritate imperială, — palid vestigiu al funcţiei sale mari — un corp de subalterni gata să transcrie, în formele celei mai stricte tradiţii senatoriale, toate decisiunile cari li se impun.

Inutilitatea unui corp — pentru care împăraţii ridicaţi, mai târziu, din soldăţimea provincială, nu puteau avea nici un respect — a fost decretată brutal de Gallienus.

El e acela care atribui ordinului equestru, de veche tradiţie centurială, magistraturile cari, până la el, erau reservate, fără excepţie, clasei senatoriale: posturile de tribuni şi de legaţi ai legiunilor, de proconsuli şi de *legati propraetore*.

Noul organ, de modest caracter consultativ creat de Augustus, — consilium principis — avea să acapareze cu încetul prerogativele Senatului şi să se ridice, ca organ deliberativ, la o demnitate supremă.

Compus la început, în afară de lege, din prietenii personali ai Impăratului, el capătă, în măsura în care marii demnitari sunt fără excepţie prietenii împăratului, iar acesta e liber să confere oricui o demnitate cu titlu onorific — caracterul legal de consiliu al marilor demnitari — al *diregătorilor*, cum s'ar spune cu un cuvânt arhaic dela *diregere*.

Acesta este tradiţionalul nostru «sfat al Domnului», compus din titularii demnităţilor regente, şi în care domnul poate chema oricând — conferindu-i ca la Roma o mare demnitate onorifică — pe oricine-i place.

Să nu ne lăsăm ademeniţi de aparenţa greacă ori slavenă a titlurilor dela carte. Ele sunt de strictă tradiţie romană, numele lor este transpunerea exactă, în limba adoptată de cancelarie, a unor titluri purtate, adeseori, la curtea lui August, a lui Tiberiu, a lui Traian.

Invazia Slavilor determinând dispersiunea elementului roman din Peninsulă, despărţise curtea imperială de izvorul ei de energie populară. Căzută definitiv în mreaja culturii hellenice — a cărei autoritatea progresivă se pronunţa încă din timpurile Romei — curtea imperială va adoptat limba hellenică în raporturile sale oficiale. In această limbă a distincţiilor subtile, a speculaţiilor filosofice, se va oglindi, aşa dar nu numai pasiunea dialectică a doctorilor ortodoxiei, ci şi supremul rafinament la care se ajunsese — în domeniile artei — curtea romană din Bizanţ

In ziua în care elementul roman, prin însăşi puterea sa originară, de tradiţie romană, va face un imperiu din statul autocraţilor bulgari, limba oficială adoptată de acest imperiu, va fi slavona. Raţiunile cari au îndemnat la aceasta pe împăraţii nouei creaţiuni romane, le-am expus. Limba slavonă era limba vie a Slavilor asupra cărora domneau. Slavii aceştia aveau în urma acţiunii lui Methodiu şi Cyril, un scris, un alfabet apropiat. Graiul lor devenise, în urma privilegiului acordat din raţiuni politice de Patriarhul Constantinopolei, o limbă a Bisericei.

Graiul popular roman — limba noastră românească, — nu poseda un scris. Latina textelor era de pe atunci o limbă moartă şi adoptarea ei implica probabil, catolicism. Limba greacă era aceea a poporului ostil, a împăratului grecesc, de usurpaţie — quasi moartă în rigiditatea ei bizantină — necunoscută celor mulţi.

De aceea dregătoriile curţii împărăteşti, din «Valahia» medievală a lui Ioaniţiu, create organic în virtutea tradiţiei romane, de poporul păstrător şi creator de forme romane, au putut fi cunoscute sub vestmântul numelui slavon. Transplantate în noua lor domnie, de Basarabii descălecători, aceste dregătorii şi-au păstrat numele lor.

Numele acesta este indiferent lucrului în sine. Un termen, extras din vocabularul unui popor fără tradiţii, a fost ajustat unei realităţi milenare, pline de glorie. Nici un raport, aşa dar, ci o coincidenţă întâmplătoare, între aceste dregătorii şi titlul lor de cancelarie slavonă! Cum nu există nici un raport între umilul titlu slavon al Domnului — «gospod» sau «voevod», — şi semnificaţia reală a titlului românesc de «domn»

In dregătoria marelui vornic — cel dintâiu între demnitarii statului — se disting, integral, atribuţiile celui dintâiu dintre demnitarii imperiului: *praefectus praetorii*. Cumulând atribuţii judiciare supreme, egale cu acelea ale Domnului — şi la Roma şi în domnia românească — atribuţii militare de întâiul ordin — cap al oştirilor, investit cu veghea siguranţei şi ordinei Statului, acest dregător deţine precum spunea Macrinus: «o funcţie aproape regească».

Cum aceste puteri ameninţau însăşi siguranţa împăraţilor, ei au început să aplice acestei magistraturi principiul colegialităţii.

Vor fi doui prefecţi ai pretoriului, cum vor fi doui vornici în Moldova — al Ţării de Sus şi al Ţării de Jos — şi efectiv doui vornici în Ţara Românească, întrucât se va crea un nou vornic pentru Oltenia, purtând numele de «ban».

In titlul slavon al demnităţii de «vornic» (dela *dvor*, curte) se încearcă transcripţia acelui *praetorium*, curtea de justiţie a Romei, care se confundase progresiv, cu însăşi «curtea» imperială.

Marele logofăt împlinea, la curtea domnească, funcţiunile unui *magister officiorum*. El era chemat prin caracterul procedural şi administrativ, al acestor funcţiuni, să se ridice foarte sus în ierarhiile statului. *Magister officiorum*, capătă în cancelariile bizantine, titlul care se va perpetua în domnia românească, de mare λογοθέτης. In relaţie cu funcţiunile sale, el conservă *ab antiquo* atribuţiile de administrator al poştelor, al căilor publice, — *cursus publicus* cum se spunea la Roma.

In funcţiunile marelui vistier — cu denumire bizantină — persistă integral atribuţiunile de administrator al tezaurului public, pe cari, la curtea imperială a Iuliilor, le deţinea un *procurator*. In regimul imperial inaugurat de Diocleţian, aceste atribuţiuni se împart între doui dregători: *comes sacrarum largitionum*, administratorul tezaurului public propriu zis, şi *comes rerum privatarum*, administratorul tezaurului privat al împăratului.

Această distincţiune se face şi în domnia românească unde marele vistier este dublat de un alt dregător, *marele cămăraş*, care administrează tezaurul personal al Domnului.

In afara acestor funcţiuni primordiale, desvoltarea continuă a administraţiei Statului, va impune crearea unor funcţiuni importante, cari se vor desvolta — în chip natural — pe linia de evoluţie a funcţiunilor imperiale romane, din dregătoriile de caracter domestic al curţii. Aşa s'au ivit postelnicul, stolnicul, paharnicul, comisul, clucerul, pitarul, pe urmele unor funcţiuni desvoltate în cursul istoriei milenare a Nouei Rome, din câteva funcţiuni domestice cari în regimul imperial al lui Diocleţian erau acelea de *praepositus sacri cubiculi, comes domorum, comes sacrae vestis...*

Dintre titularii acestor funcţiuni, singur postelnicul avea loc în sfatul Domnului — în *consilium principis*. Din atribuţiunea sa domestică de magistru al patului domnesc — al *stratului*, cum se spunea odinioară cu un cuvânt de origine latină, din care derivă şi numele de *stratornic*, purtat de acest dregător — postelnicul va face o atribuţiune de primul ordin în stat: aceea de cap al protocolului curţii — mai târziu cancelar al relaţiilor exterioare. El judecă — în afara marilor dregători — pe toţi subalternii dela Curte.

Funcţiunile sale se desvoltă, încă odată, în virtutea unei inerţii originare, pe linia funcţiunilor romane. «Stratornicul» roman — praepositus sacri cubiculi — care introduce în cămara împăratului pe solii naţiunilor barbare, este maestrul protocolului curţii şi deţine în acelaşi timp o jurisdicţie deplină asupra personalului curţii. El devine în acest chip, un factor de primul ordin în imperiu.

Printre dregătoriile ulterioare, cele militare desvoltate din tendinţa împăraţilor de a distrage puterile militare din mâinile acelui atât de puternic *praefectus praetorii* — au fost întruchipate, la noi de marele spătar şi de căpitanul de vânători. Cel dintâiu perpetuează, sub numele său bizantin, funcţiunile unui *magister equitum*, capul oştirii călare, iar al douilea pe acelea ale unui *magister peditum*, capul pedestraşilor. Aceste funcţiuni erau oficiale în imperiu, încă dela Constantin cel Mare.

Cât de viu se manifesta această energie creatoare de forme romane, — impulsul Romei — în poporul românesc, se invederează în istoria Transilvaniei.

Invadată, în secolul XII, de un popor care acceptase, constituindu-se în stat, formele feudalităţii occidentale, Transilvania va refuza aceste forme şi va menţine pe cele impuse ţării de caracterul ei originar românesc — instituţiile Romei.

Peste Transilvania, supusă coroanei maghiare, va domni, în străvechie ordine românească, — cu atribute aproape supreme — un voevod. Deşi numit de curtea dela Buda acesta se va manifesta ca domn.

Profesorul Ion Lupaş a expus în studiul său asupra voevodatului transilvan în secolele XII şi XIII, caracterele acestei instituţii în care se manifestă, incontestabil, geniul domniei româneşti.

Funcţiunile de curte transilvane vor fi — sub un vestmânt de cancelarie latină — funcţiunile constatate în celelalte două domnii: *cancelarius, thesausarius, camerarius, dapifer* — «logofăt», «vistier», «postelnic», «stolnic»...

Sfatul Domnului, compus din marii dregători ai domniei pe cari i-am citat — «boieri de sfat» cum li s'a spus odinioară — perpetua, până şi în componenţa sa, aşa dar, tradiţiile acelui *consilium principis*.

CANTEC / de EMIL GIURGIUCA

Bolnav de-amurguri mi-e cuvântul
Şi sufletu-mi nu-şi vine 'n ori
Pe el mi-a înflorit pământul
Şi valea către Diviciori.

Acolo 'n val de ierburi, cerul
Pe capu-mi crengile-şi întinse
Sub zarea fragedă ca mărul
Mânându-mi gândurile-aprinse

Când Someşul dormea alene
Sub ale verii dulci catarguri
In stol de visuri-sânziene
Băteam cu aripile 'n larguri

Azi toate câte le-am cuprins
In mine dorm ca 'n ţintirim
Şi umblu ca un rug aprins
Prin mincinosul Rusalim.

ZALMOXE ȘI CURENTUL DE INNOIRE MISTICA A VECHILOR RELIGII

de N. A. CONSTANTINESCU

1. *Reforme și reformatori.*

Institutul de Istorie Universală condus de profesorul N. Iorga mi-a îngăduit a încerca să desvolt în cadrul său mai larg o problemă destul de nouă în istoriografie dar extrem de vastă și complexă, aceea a legăturilor organice dintre reformele religioase ce s'au ivit în cursul celor două secole, VII și VI înainte de Christos, în lumea antică, considerate ca manifestări ale unui puternic curent de idei sau ale unei înnoiri spirituale ce străbate diversele cercuri de civilisație la un moment dat. Acest curent ale cărui începuturi se pierd în afundul vieții spirituale a Egiptului și Indiei deopotrivă, avu puternice ecouri în Iran și la Evrei, apoi din China până în Grecia mare, și DACIA noastră, care intră, cu Geții, prinși de noua reformă mistică și spirituală, pentru întâia oară în ritmul cel mare al Istoriei universale. Problema care se pune pentru noi este deci să încercăm a dovedi că religia lui Zalmoxe, așa cum ni-o înfățișează scriitorii greci din diferite timpuri, pornește dintr'o acțiune de reformă spirituală a politeismului tracic din care au isvorît și alte culte sau religii mistice, al lui Dyonisus-Sabazios și al lui Orfeu, pornite tot din lumea tracă și îndreptate spre cea grecească.

Geograful Strabo a făcut cel dintâi o apropiere între profeții și vrăjitorii vechi, acordându-le rolul de civilizatori ai popoarelor: Orfeu, Museu, «vechiul zeu al Geților» numit Zalmoxe, Pythagora și chiar Deceneu, punând în aceiași linie cu dânșii pe yogi-i (gymnosofiștii) ai Indiei, pe magi, chaldei, și alții precum Hecateu o făcuse între puterile divine care-i inspiră: Zeul bun pe Zarathustra, Vesta pe Zalmoxe, Iao (— Yahve) pe Moise. Deși pentru fenomenul religios din Evul Mediu și de la începutul celui Modern legătura între diverse curente și între reformatori este de o comună folosință, ideea de a stabili un raport în fenomenul prefacerii vechilor religii naturiste-politeiste în religii spiritualiste și monoteiste, la diverse popoare, nu venise încă nimănui se pare, până ce N. Iorga a exprimat o apropiere între doctrina lui Buda și a celor doi reformatori chinezi, contemporani, semnalând și o puternică influență a Indiei budiste asupra religiei Evreilor, primită mai ales pe timpul robiei babilonice (în Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité, vol. I, 1926, p. 171—3). Mai sfios ori mai cutezător, s'au făcut unele apropieri între reformele petrecute în regiuni învecinate; nu cunosc însă vreo încercare de a se pune problema întreagă, în sensul de a însuma toate faptele similare într'un curent general sau ca manifestările unui fenomen istorit unitar, cu răsunet până în China, în Italia de Sud și Dacia, pornind din vecinătatea Egiptului sau Orientului, și nici de a-i căuta explicația causală prin stările sociale sau psihologice ale timpului.

Un capitol atât de interesant lipsind în sintesele mai vechi sau mai noi asupra Evului antic, era firesc să ne adresăm cărților privind în special istoria religiilor, dar nici aceea mai veche, a lui Chantepie de la Saussaye nici manualul mai nou al lui Sal. Reinach, intitulat «Orpheus» nu pun această îndrăsneață problemă. N'o face nici Réville în «Phases de l'histoire des réligions» 1909.

2. *O istorie a religiilor — pamflet iudaic.*

Se pare inexplicabil ca o problemă atât de gravă să nu fie atinsă în pretențiosul manual amintit mai sus, datorit unui pol histor al erudiției semite adăpostite la Paris, și camuflate în înalta cultură franceză, acel Salomon Reinach, al cărui spirit pătrunzător în domeniul istoriei religiilor se pregătise îndestul prin cele trei volume: «Cultes, mythes et réligions», o mare colecție de studii disparate. Totuși manualul său apărut în 1926, supt numele «Orpheus», nu este nici o «Istorie a religiilor» cum se intitulează și nici o operă cinstită de știință închinată adevărului, ci una din cele mai meșteșugite mistificări a adevărului istoric și de aceea ne vom opri o clipă asupra ei.

Menit unei largi popularisări prin compoziția și tehnica sa, micul opuscul (cu peste 600 pagini de tipar mărunt), se întemeiază pe o metodă diabolică de a înșela necontenit bunacredință a cititorului prin ispititoare apropieri, puse în serviciul unei singure teze: de a releva necontenit elementele păgâne din creștinism, de a-i ataca sistematic originalitatea și valoarea, înălțând în schimb iudaismul. După o sumară și cu totul superficială privire asupra religiilor Egiptului și Mesopotamiei, oprindu-se mai ales la elementele ce au influențat alcătuirea Vechiului Testament, Reinach înfățișează religiile «universaliste» ce purced din *dualismul* iranic: «mazdeismul, care prin simplicitatea sa relativă, prin aversiunea-i față de ascetism, și de contemplația stearpă, dar și prin înălțimea moralei sociale și personale, este — zice R. — dintre toate religiile vechi acea care se apropie mai mult de *Iudaism*» (p. 99), acesta fiind considerat de el ca superior tuturor religiilor. Din Mazdeism, care așteaptă un *Mesia* (p. 96), din Mitraism, care este numai o formă populară a lui, și din alte secte mai noi, contaminate cu creștinismul (Manichei, Mandeeni-nazoraeni, p. 107—8) Reinach relevă numai asemănările isbitoare cu Creștinismul (p. 98, 102—3). Politeismul grec însă nu este înțeles și nici presintat în desvoltarea lui istorică, ci numai prin câteva linii în raport cu ideea metamorfoselor divine (p. 120-2) și cu jertfa animalului sau zeului care inviază (ca în Orfism, p. 122—4) sau cu religiile de mistere (p. 126—7), și cu *magia* (p. 128—30), servind necontenit același scop al comparațiilor insidioase (vezi și p. 129 jos). In sens ceva mai evolutiv se tratează numai religia italo-romană cu justa observație asupra pustiului emotiv al ei — dar nu spune că și Iudaismul suferea de aceeași meteahnă, — fapt care va ușura propagarea cultelor orientale în Imperiu, în ciuda măsurilor restrictive luate de împărați.

In resumat, jumătate din carte presintă vechile religii numai întru cât ele pot servi tesei amintite mai sus: influența lor asupra Creștinismului, noua religie de care se va ocupa în a doua jumătate a cărții, tratând istoria doctrinelor și a Bisericilor creștine în același spirit de pamflet străin metodelor științifice, citând la fiece pagină ideile lui Voltaire, invocat ca autoritate științifice și indiscutabilă, și aducând numai mărturiile ce înjosesc ori tăgăduesc valoarea Bisericii creștine. Caracterul de pamflet plin de ură al expunerii se transformă în ultimele capitole ale cărții într'o apologie a martirologiului ebraic în cursul timpurilor medievale și moderne, căruia i se acordă zeci de pagini într'o așa zisă «Istorie generală a religiilor», care nu spune un cuvânt despre fasa spiritualistă a religiei egiptene, în care credința «Geților nemuritori» este cu totul ignorată, iar existența lui Iisus contestată și învățăturile de la basa Evangheliilor atribuite Iudeului Hillel (p. 301—2). Era deci firesc din partea acestui exponent al Alianței Evreești universale, în interesul căreia s'a scris această carte de largă răspândire și profundă amăgire să presinte mai cu seamă imaginara persecuție a coreligionarilor săi din România, care pentru dânsul rămâne, chiar după întregirea hotarelor ei, de la 1918, «o Moldovă și o Valahie» — menită în planurile diabolicei Alianțe să fie colonisată cu Evrei. Căci numai astfel se explică îndârjirea cu care este atacată țara noastră pe tema exceselor antisemite dintre care nu este în stare totuși să citeze unul singur, petrecut la noi, în genul celor care umplu paginile privitoare la persecuțiile din Rusia, Germania și Franța algeriană (p. 130).

3. *Ideia unui curent spiritual la Eduard Schuré și Sartiaux.*

O desamăgire, de altă natură însă, va încerca cetitorul unei cărți de mare răsunet, a lui Ed. Schuré, «Les grandes initiés, esquisse de l'histoire secrète des réligions» (fără an), în care fantasia autorului covârșește pe cea conținută în mitologiile folosite ca material istoric (!) spre a ni înfățișa o serie de reformatori, ca Moise, Orfeu, Pitagora, alături de cari iau loc eroi de legendă: Roma din India, sau zei ca Hermes (!) egiptean, și Crișna hindus, în figură de profeți autentici și întemeietori de religii. Singurul lucru bun din această carte rămâne ideea privind fenomenul unei mari mișcări religioase, din lumea veche, pe timpul lui Pitagora, care reproduce în mod rațional doctrinele esoterice ale Indiei și Egiptului: «Mari reformatori, zice Schuré, în diferite puncte ale globului, vulgarisau doctrine analoage», dar el numește numai pe Laotse, Buda și regele Numa. «Și nu e o întâmplare, adaogă el, că acești reformatori apar în același timp la popoare atât de deosebite. Misiunile lor diferite converg spre un scop comun. Ele probează că, *în anumite epoci, un același curent spiritual traversează în chip misterios toată omenirea*». Reținem ideea și definiția ei dar vom căuta aici o aplicare cu mult mai largă și mai deplină, renunțând numai, pentru motive de metodă, la explicația originei și naturii curentului pe care deistul Schuré o caută în «lumea divină», de unde ni se trimet pe pământ, genii și profeți, din a căror listă el omite un mare număr de personalități de mâna întâi.

Ideea unui *curent spiritual* este admisă în măsură mai largă sau mai restrânsă de câțiva istorici cari au colaborat la sintesele parțiale privind istoria veche, în care întemeietorii de religii noi se numesc *reformatori*, pentru motivul că, în genere ei nu rup, în chip hotărît — exceptând profeția evrei — cu substratul politeist, pe care se sprijină reforma lor. Cea mai limpede definiție a fenomenului a dat-o însă Sartiaux în succinta sa expunere asupra civilisației apărută în editura Arm. Colin, și premiată de Academia Francesă. «Un *curent mistic* al religiilor mântuirei, opus curentului mitic al religiilor animiste și al cosmogoniilor... a sguduit către sec. VI în tot Orientul vechile religii animiste și naționale». Aceste religii ale mântuirii între care Sartiaux așează asceza indică (yoga), jainismul, budismul, mazdeismul iranic, taoismul chinez, și chiar cultele misterelor frigiene din Anatolia — toate acestea crede el că ar răspunde «unei trebuințe a părții afective din sufletul omenesc, de *a se libera* de complicațiile vieții prin unirea cu un principiu imutabil de eternă fericire». — Curentul acesta s'ar fi transmis Ioniei și Greciei, zice Sartiaux, de unde prin emigrație, atinge Egiptul, Sicilia și Italai. El ignorează însă unele mișcări, din cele mai importante precum aceea a profetismului la Evrei și altele de care ne vom ocupa mai departe. Această apropiere între simptome religioase similare o face și Moret în «Histoire de l'Orient» (vol. II, p, 713): «Pe timpul lui Zoroastru chiar, în cetățile elenice, *plebea*, susținută de tirani, smulgea aristocrației drepturi religioase și politice în cetate, iar în vecinătatea Mezilor, profetismul la Evrei, budismul în India, făceau să triumfe o *religie socială*. *Reforma religioasă* în Iran nu e deci un fenomen isolat».

Cu aceste concepții istoriografia s'a depărtat mult de epirismul scriitorilor vechi pome 'i la început. N'avem însă o elaborare deplină a concepției marelui fenomen religios care străbate lumea antică în curs de câteva secole. Aceasta se va încerca în partea a doua a acestui articol.

*

Intrebarea dintâi este: avem dreptul a face o legătură între toate aceste reforme ce se produc în același sens al spiritualisării credinței și vieței religioase în toată lumea veche, cuprinzând uneori și popoarele semi-barbare (lipsite de un alfabet și literatură proprie) ca *Geții*, reforme ce se ivesc din timp în timp și din loc în loc, în curs de vreo două secole (VII și VI), cu origini mult mai vechi pentru unele, din sec. VIII, și prelungindu-se pe alocuri în sec. V? Aceasta ar fi numai o latură a problemei, cea de a doua privind seria de reforme sociale și politice ce se înfăptuiesc în aceeași epocă, pe o scară întinsă, în toată lumea elenică.

Și a doua întrebare: se poate pune în legătură prima serie de reforme religioase cu cea de a doua, ca manifestări ale unui singur curent înoitor ce pornise în societățile omenești ca pentru a pregăti o eră nouă?

1. *O veche reformă egipteană în sens monoteist.*

Cu cinci secole înainte de timpul reformelor, Egiptul străbătuse cele trei faze ale vieții sale politice, înnoind monarhia, de origine divină după o epocă mijlocie de feudalisare; evoluția lui socială și religioasă este uimitoare. Se simțea, în cea de a treia fază, nevoia unei religii universaliste, potrivite noului caracter de Imperiu al Lumii spre care evoluase monarhia tebană (în epoca Noului Imperiu Teban), și atunci apare un cutezător reformator încoronat, cel dintâi reformator al credinței atestat de Istorie, faraonul Amenophis IV, care a crezut că a sosit timpul de a înfăptui o religie a popoarelor din cercul de civilisație al Orientului, necesară cosmocratiei egiptene care având hegemonia voia să-și consolideze dominația asupra acelei Lumi. Prin anumite măsuri violente, revoluționare, el părădui templele zeului Amon-Ra, și decretă cultul *henoteist*, al discului solar *Aton*, zeu unic, nu numai pentru Egipt, ci și al regatelor semite și hitite din Asia vecină, supuse influenței egiptene; faraonul își schimbă el însuși numele în *Icunaton*, construi o nouă capitală dedicată noului zeu unic, *Icutaton* (Tel-Amarna), profitând de rivalitatea dintre cele două partide formate în elita egipteană, cel laic monarhist, ridicat contra celui clerical-teocratic al preoților lui Amon din Teba. După o scurtă înfrângere, acesta din urmă câștigă biruința pe timpul lui Tutankaton, ginerele reformatorului, care părăsi reforma schimbându-și numele în Tutankamon (adorator al lui Amon). Curentul nou fusese însă prea puternic în opinia publică egipteană ca să nu influențeze pe biruitori: tendința spre spiritualisare se accentuiază în clerul teban, prin dogma cea nouă în temeiul căreia *faptele bune, justiția și adevărul* se pun mai presus ca jertfele materiale aduse zeilor. Textele religioase din această epocă (sec. XIII—XII) «exaltează — spune Breasted, ideea dreptății ca temelie a vieții sociale și răspunderea omului pentru faptele sale în anumite formule ce vor fi imitate de Psalmi și Proverbele Bibliei».

Divinitatea lui Amon însuși se sublimează, absorbind în noua teorie dogmatică pe toți zeii mai de seamă într'o *triadă divină*, care va eclipsa definitiv toate zeitățile mărunte, disprețuite de acum înainte și lăsate în seama cultelor populare. Plebea înseși este admisă, lucru cu totul nou, la marile sărbători ale zeului Amon, plebea care printr'o mai veche revoluție socială în Egipt câștigase drept la Paradisul lui Osiris, reservat mai înainte dinastiei și curții regale. Ea va spera într'o dreptate divină, care în viața *de dincolo*, va repara nedreptățile de pe pământ, și va dărui celor buni, *învierea*, pe care o refuză celor răi. In chipul acesta și-a creiat bătrâna civilizație egipteană echilibrul său politic, social și moral-religios, care vor permite societății egiptene și Statului egiptean să se refacă necontenit, peste toate cuceririle streine (asiriană, chaldeeană, persană și macedoneană) să se refacă de mai multe ori până în zilele Cleopatrei, prin care monarhia de drept divin se va trasmite din Orient la Romani.

2. *Religiile politeiste și rolul monarhiei despotice de caracter divin.*

Este bine știut că vechile religii s'au format din cele două isvoare al simțirii și gândirii religioase: totemismul și cultul morților, din care în cea dintâi fază a societăților omenești se desvoltă religia de clan și de trib, iar în a doua fază, a întrunirii clanurilor și triburilor în confederații solide pastorale sau agricole, se crează religia politeistă, prin întrunirea zeilor de clan și trib, sau ierarhizarea lor, ca în religia greacă, supt presidenția zeului-patron al clanului dinastic sau al tribului dominant. Acest zeu principal capătă, la *popoarele semite*, un caracter egoist, trufaș, exclusivist, gelos și agresiv, pe când în religiile animiste sau naturaliste ale *popoarelor arice*, zeul suprem este un «primus inter pares», un rege al zeilor, autoritatea lui fiind decalchiată după aceea a căpeteniei sau regelui confederației războinice, față de șefii de triburi sau de popoare subordonate. Panteonul se cristalizează definitiv numai după o îndelungată convețuire și sintesă etnică a triburilor reunite în confederațiuni de caracter imperialist, precum a fost aceea a Atrizilor pentru Heleni, când s'a format religia greacă, oglindită în poemele omerice, sau ca Imperiul Sciților nomazi, ca în monarhiile despotice din Orient, de tip egiptean sau mesopotamian.

In aceste monarhii despotice cultul zeului de cetate creiază monarhia, care la rândul ei duce zeul la biruință și supremație asupra altor zei străini, de fapt asupra altor popoare, — alianța fiind atât de intimă între cele două autorități, a regelui de jos și a zeului de sus, care se întrupează, pentru Egipteni, în același personagiu: *faraonul*. El este întruparea zeului suprem în Egipt — pe când în Mesopotamia, la Semiți, regele este numai *vicarul* zeului și mare preot al acestuia. In această înaltă ipostasă, numai, putea un monarh oriental să creeze cu dela sine putere toată ordinea politică, socială și economică a societăților omenești cârmuite de el.

Dacă s'ar putea reconstitui fazele prin care au trecut vechile religii, atât de imperfect cunoscute azi, din lipsă de isvoare sau din cauza tradițiilor întrețesute neorganic și anacronic, prin acestea s'ar reconstitui înseși fazele politice ale Statului sau ale structurii sociale în evoluția lor.

3. *Cele dintâi religii revelate.*

La un moment din evoluția lor social-economică, popoarele au traversat rând pe rând, în diferite momente istorice, o adâncă criză de conștiință și de credință. Aceasta se petrece în lumea antică mai cu seamă atunci când se trecea dela economia naturală la cea monetară, ori din stadiul exclusiv rural la cel dominant urban, sau pentru alte popoare în fierberea unei noi sinteze etnice, când avea să se creeze un popor nou. In acele clipe, popoarele vechi erau străbătute de un *curent religios* de prefacere a vechilor credințe, curent variabil în intensitate și în durată, după țări sau popoare. Și cum stările de criză de care am vorbit se manifestă în decursul unei lungi perioade, cam între sec. VIII și al VI în. de Chr. curentul reformator în domeniul credinței începe în sec. VIII, manifestându-se mai întâi în India și în Palestina, spre a reapare în alte țări în sec. VII și a se manifesta mai cu intensitate și surprinzătoare efecte la mai multe popoare deodată, în sec. VI, chiar în acelea în care el se manifestase pentru întâia oară din sec. VIII. Niciodată însă nu se observă apărând sau să prindă teren o reformă spirituală în împrejurări normale de viață liniștită și mulțumită; numai o criză materială ori una de ordin moral cheamă reforma și societatea întreagă a unui popor sau a unei țări se sbuciumă în căutarea formulei mântuitoare până când apare omul inspirat care să impună normele reformei sociale și politice sau dogmele nouei credințe.

Criza poate fi provocată și de o aprigă stăpânire streină, exesiv de sălbatecă, așa cum a fost jugul asirian atât în Palestina cât și în Iran, din durerile căruia s'a pornit profetismul la Evrei și reforma Zoroastriană la Iranienii medo-perși. Tot așa, odinioară, în urma biruinței asupra unei stăpâniri «ciumate» odioase, a Hicsoșilor în Egipt pe la 2500, se reîmputernicise cultul zeului Amon din Teba biruitoare, și, după mântuirea din jugul egiptean, s'a întărit cultul lui Iahve în Israel. — Criza se mai putea provoca și printr'o teribilă anarhie feudală, ca în China hecatombelor omenești din sec. VI—III, în. de Chr. dar ea poate căpăta și un aspect economic-social, atunci când proletariatul se desvoltă după intrarea societății într'un nou regim economic, așa cum s'a întâmplat la Greci în epoca ce ține din sec. VIII până în sec. VI.

Voiu încerca în numărul viitor al «Daciei» o privire sumară asupra fenomenului religios, spre a pune primele jaloane ale înlănțuirii și evoluției lui precum și ale condițiilor locale ce l-au provocat sau l-au ajutat.

INCHINAREA DACILOR

Relief din Columna Traiană

UNITATEA LIMBII ROMANE

de SEVER POP

Cercetările linguistice din secolul nostru ne îndreptățesc să afirmăm că limba pe care o vorbesc toți Românii din catena carpatică și din Peninsula Balcanică reprezintă latina populară din primele secole ale erei creștine, cu toate influențele exercitate asupra ei, fie de elementul autohton, geto-dac, fie de popoarele cu care ea a venit în contact în cursul celor optsprezece sau douăzeci de secole de când a trecut, odată cu legiunile romane biruitoare Marea Adriatică, în Peninsulă.

Expansiunea latinei populare în Peninsula Balcanică începută în secolul al II-lea a. Cr., s'a continuat, după cucerirea Daciei (în secolul al II-lea d. Cr.) și în nordul Dunării. Studiile istorice și cele linguistice de până acum, nu ne permit să cunoaștem în amănunte graiurile vorbite de semințiile Tracilor și Ilirilor din sudul Dunării și de cele ale Geto-Dacilor din nordul și sudul acestui fluviu.

Cu cât se înmulțesc studiile linguistice în domeniul limbii noastre și în al celorlalte limbi romanice, precum și în domeniul linguisticei generale, cu atât mai mult se reduce numărul învățaților care nu admit influența substratului, adică a elementului autohton asupra limbii cuceritorului.

Latina s'a impus în Peninsula Balcanică și în Dacia prin legăturile comerciale pe care le aveau aceste regiuni cu Romanii, chiar înainte de cucerirea și de stăpânirea de durată a acvilelor romane. Deodată cu aceste legături comerciale s'a exercitat, desigur, și o influență culturală binefăcătoare a lumii romane asupra neamurilor care și-au apărat libertatea și independența lor, cu o îndârjire și vitejie demnă de cea mai deplină admirație.

Cei care mai stărue într'o încăpățânată negare a romanității limbii noastre și care caută poporului românesc o «patrie» în sudul Dunării, pentru a servi considerente de ordin politic momentan sau cu perspectivă în viitorul apropiat sau mai îndepărtat, trebue să recunoască, în urma cercetărilor arheologice, istorice și linguistice că Românii apar pe teritorii care au fost sub puternică stăpânire romană, înainte de era creștină (secolul II a. Cr. — VII d. Cr. în sudul Dunării) și în eră creștină (secolul II d. Cr. — III d. Cr. pentru nordul Dunării). Dunărea nu poate fi considerată ca hotar numai pentru elementul românesc din această parte a Europei.

Atât pentru coloniștii romani, cât și pentru populațiunea autohtonă supusă, latina populară, pe lângă avantajul de a fi limba stăpânitorului, cuprindea în sine mijlocul fericit de înțelegere pentru toate neamurile din aceste regiuni. Această «limbă a pânii», cum o numește un învățat străin, s'a impus cu multă repeziciune, dislocând diferitele graiuri și unificându-le într'o nouă concepție de viață socială și culturală. Desigur că unul dintre factorii care au contribuit în largă măsură la romanizare a fost Creștinismul, care s'a adresat atât clasei nobile, cât mai ales celor mulți, poporului, căruia, în lumea plină de inegalități și de trepte sociale, i se mărturisea «egalitatea tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu».

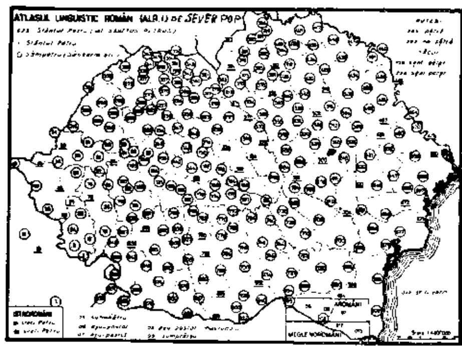
Dacă analizăm limba noastră, cu cele patru dialecte ale ei (dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân), constatăm că latina populară a prezentat o remarcabilă «unitate» în aceste regiuni nord și sud-dunărene. Vestigii de importante elemente autohtone apar tot mai numeroase, datorită ultimelor cercetări linguistice. Unele din aceste elemente, de origine tracă, iliră sau veche greacă au astăzi în limba noastră un fonetism slav. Cu toate acestea, nu se poate nega că Slavii le-au primit de la o populație băștinașă, care le-a transmis, prin graiu viu, căci despre o transmitere prin școală nu poate fi vorba în veacurile precedente invaziei Slavilor în nordul și în sudul Dunării. Numele de râuri Argeș, Buzău, Dunăre, Mureș, Nistru, Prut, Someș, Timiș, etc. sau de munți (Carpații) sânt evidente urme din limba autohtonilor, care, deși romanizați au păstrat aceste luminoase mărturii ale graiului lor nărintesc. Desigur că o transmitere orală a unui cuvânt este supusă la schimbări fonetice care nu pot fi explicate printr'un riguros «dogmatism» al așa numitelor «legi fonetice» de evoluție dintr'o limbă, stabilite adesea pe baza unor cercetări care n'au putut îmbrățișa întregul material de limbă și care n'au putut cunoaște toate vicisitudinile la care a fost supus un cuvânt într'o existență de optsprezece secole în nordul și în sudul Dunării.

Dacă examinăm terminologia corpului omenesc vom observa că aproape toți termenii pe care îi are sânt de origine latină și că influența străină este în redusă măsură și mai ales atunci când e vorba de cuvinte care mai au în limbă și un interes pejorativ sau ironic. Elementul autohton apare însă pentru câteva părți fundamentale ale corpului omenesc. De origine autohtonă (tracă sau iliră) sunt cuvintele: buză, ceafă, grumaz, gușă și rânză. Tot în această categorie a cuvintelor autohtone grupăm astăzi pe: vatră, moș și moașă. Cuvântul *vatră*, cu accepțiunea de *vatră părintească*, pământul moștenit din tată în fiu și derivatul de la cuvântul *moș*, *moșie*, ne arată că în epoca romană s'au păstrat, probabil, împreună cu aceste cuvinte și forme de viață socială, strâns legate de necunoscute norme juridice de transmitere a dreptului de proprietate. Limbajul omenesc fiind una dintre cele mai importante instituții sociale, prin el nu se transmit cuvinte fără conținut, ci adevărate forme de viață; el reflectează deodată cu procesul nostru psihologic și viața indivizilor și a societății, cu toate frământările și aspirațiile ei spre mai bine. Cercetătorul poate recunoaște și pune în lumină interesantă această afirmațiune, printr'un examen al limbajului întrebuințat, de exemplu, de ziarele care dau înțelesuri nouă cuvintelor din limba noastră în raport cu frământările și aspirațiunile neamului nostru în aceste zile de cumpănă.

Pentru Dacia se admite în cercetările linguistice o epocă de pre-romanizare, de aproape două secole și epoca de cucerire și stăpânire romană de alte două secole. Pentru sudul Dunării putem susține o romanitate intensă de aproape nouă secole (din sec. II a. Cr. — sec. VII d. Cr.). In acest timp latina populară, legată de latina din Peninsula Apeninică prin limba dalmată, care s'a mai vorbit până în pragul secolului nostru, avea legături intense, legături care explică numeroasele forme comune dintre limba noastră și cea italiană, spre deosebire de celelalte limbi romanice.

După secolul VII d. Cr., când sudul Dunării, sub raport oficial primește un caracter grec tot mai pronunțat și când, după năvălirea Slavilor și a altor popoare în Peninsula Balcanică sau în Italia, rosturile lumii romanizate sânt sdruncinate, elementul românesc începe să fie desmembrat în cele patru dialecte.

Cu toate că s'a făcut această desmembrare, probabil între sec. VIII—XII, limba noastră, atât în ceeace privește elementul autohton, cât și în ceeace privește limba latină populară reprezintă o remarcabilă unitate. Toponimia din jurul Sofiei, a Nișului și dinspre litoralul dalmatin, care oferă chiar astăzi

numeroase elemente de origine latină, precum și prezența unui impresionant număr de Români în Valea Timocului (până lângă Niș), ne îndreptățesc să considerăm aceste regiuni printre cele care făceau legătură între Romanitatea nord-dunăreană și cea sud-dunăreană, din care fac parte astăzi dialectele meglenoromân (din nordul Salonicului) și cel aromân (din Grecia, Albania, Jugoslavia de Sud și Bulgaria de Sud).

Deosebirile dintre actualele dialecte au fost determinate de lipsa unei legături între ele, de îndreptarea lor spre regiuni mai prielnice ocupației (la Aromâni, păstoritul), de pătrunderea elementelor străine și de treptata desnaționalizare a elementului românesc în unele regiuni (în nordul Sofiei, în regiunea Nișului, în Moravia).

Ceeace a făcut astăzi o înțelegere aproape imposibilă între fracțiunile Romanismului au fost influențele străine. Românii din Istria au în graiul lor o puternică influență croată și slovenă locală, alături de una italiană și venetă, de dată mai recentă. Aromânii au o influență neo-greacă, albaneză și în parte bulgară, explicabilă prin contactul pe care-l au cu aceste neamuri. La Meglenoromâni se observă o influență bulgară mai accentuată, fiindcă traiul cu Bulgarii a determinat această influență.

Imprejurările politice, sociale și economice au fost hotărîtoare în desvoltarea fonetică, morfologică, sintactică și lexicală a fiecărui dialect. Aceste influențe n'au ajuns însă, în multe cazuri, să altereze structura latină a dialectelor limbii noastre. In morfologia dacoromână se afirmă cu drept cuvânt că vocativul în -o (soro, Anico, etc.) este de origine slavă, fără să se țină seamă însă de faptul că această influență nu este generală la Dacoromâni. Acest vocativ este caracteristic numai regiunilor de sud dacoromâne, pe când graiurile nordice nu-l cunosc. Pentru un Român din nordul Transilvaniei, un vocativ în -o este necunoscut.

Cu cât redactez mai multe hărți din Atlasul Linguistic Român, cu atât sânt mai convins că studiile de limbă românească vor trebui să fie revizuite și bazate pe studii dialectele făcute după principii mai moderne și după informațiuni mai bogate.

Pentru a ilustra unitatea limbii noastre, din cele 2160 de hărți pentru care am adunat din 301 de comune 680.000 de răspunsuri, reproduc aici răspunsurile primite la întrebarea 625: SFÂNTUL PETRU, sărbătoare religioasă importantă în viața noastră religioasă.

Numerele din harta aceasta reprezintă comunele în care am pus, deobiceiu unui țăran sau unei țărance cu puține cunoștințe de carte, cele 2160 de întrebări, câte am crezut că pot ilustra o parte din viața satelor noastre, aceste martore atât de fidele ale trecutului nostru. Aceste cercetări dialectale le-am făcut între anii 1930—1937.

Terminologia religioasă din toate dialectele limbii noastre fiind în ce privește părțile ei fundamentale, de origine latină, se poate susține pătrunderea creștinismului la noi prin limba coloniștilor romani. Evoluția fonetică a numeroși termeni latini, sensul lor în limba noastră ne fac să afirmăm pătrunderea religiei lui Christos, începând cu secolul al IV-lea. In consecință strămoșii noștri au fost creștini, înainte de creștinarea Slavilor, a Ungurilor și a altor popoare din această parte a Europei.

Numeroasele episcopii romane, existente până în secolul al VII-lea, din Pannonia până la Marea Neagră, arată puternica expansiune a Creștinismului în aceste regiuni. Strămoșii noștri, au contribuit desigur într'o măsură pe care n'o putem preciza acum, la creștinarea Slavilor și mai târziu a Ungurilor.

Sărbătoarea Sfântului Petru și Pavel a fost introdusă în biserică începând cu anul 336, reprezentând pomenirea transportării osemintelor acestor apostoli în locul numit Ad Catacombas de pe Via Appia din Roma. La Constantinopol sărbătoarea aceasta începe a se ținea la sfârșitul secolului al V-lea.

Spre deosebire de celelalte Atlase linguistice din Apus (francez, catalan, elvețero-italian și corsican), am întrebat indirect pe informatorii mei, în acest caz, punându-i să-mi spună sărbătorile mai mari, fără ca să influențez răspunsurile lor.

Având toate răspunsurile din cele 301 de comune la această întrebare și cartografiindu-le, se poate urmări dintr'o singură privire situația linguistică a acestei sărbători în întreg domeniul limbii noastre.

Dialectele se află grupate în partea de jos a hărții: în stânga Românii din Istria, iar în dreapta, în Cadrilater, Aromânii și Meglenoromânii. Ca termen de comparație cu limba noastră, am studiat două sate rutenești din Bucovina și două săcuești, ale căror răspunsuri le-am reprodus în colțul drept superior al hărții.

Se poate ușor recunoaște că termenul vechiu latin *Sâmpetru*, care păstrează pe lat. SANCTUS, neînlocuit prin *sfânt*, cuvânt de origine slavă, — este general la Dacoromâni. Formă recentă este numai *Sfântul Petru*, intrat prin limba textelor noastre bisericești. Această formă nouă apare sporadic în mai multe comune din cele studiate, fără să fi putut înlocui până în prezent forma latină. Popular, în numeroase regiuni se pronunță *Sâmchetru*, formă care, se pare că a împiedicat pe indivizii vorbitori să analizeze cuvântul în *sfânt* și *Petru*. Menținerea termenului vechiu latin a putut fi determinată și de respectul pe care-l au țăranii noștri față de sărbători, al căror nume nu poate fi schimbat.

Dintre satele aromânești studiate, numai două (05 și 09, Gomaia din Bulgaria și Pleasa din Albania), păstrează forma veche latină *Sâmchetru*. Celelalte comune aromânești (06, 07 și 08) au, în locul slavului *sfânt*, cuvântul *ayu*, de origine greacă, pătruns în acest dialect prin limba greacă, care a fost și este încă folosită în multe biserici din satele Aromânilor.

Influență slavă întâlnim la Istroromâni și la Meglenoromâni, cari numesc această sărbătoare cu termenul *Sfeti Petru*. La cei dintâi influența slavă are caracter croat sau sloven local, iar la cei din urmă caracter bulgăresc.

Conviețuirea elementului românesc cu străinii n'a putut să atingă decât într'o mică măsură unitatea limbii noastre. Imprejurări politice, sociale și economice au ușurat această influență. In nordul Dunării, unitatea linguistică este deplină, fără de nici o urmă a vechilor granițe politice, care au dăinuit atâtea secole. In viața religioasă a satelor dacoromâne se mai cunoaște o sărbătoare (în 16 Ianuarie) cu numele de Sâmpetru. Este vorba de sărbătoarea «băbească» numită *Sâmpetru de iarnă*, de care sânt legate numeroase credințe și obiceiuri, de care nu ne ocupăm acum.

Dacă am examina în întregime terminologia religioasă, am putea ușor recunoaște conservatismul elementului latin, alături de influențele străine, pătrunse mai ales în regiunile de intens contact cu populațiunile străine de limba noastră.

Desigur că prin rețeaua de comune, pe baza căreia am redactat Atlasul Linguistic Român I, au scăpat multe fapte de limbă; generațiile care urmează au datoria s'o completeze și să pună în lumină comoara prețioasă de gândire și simțire românească, una dintre principalele mărturii ale trecutului nostru sbuciumat.

POESII / de EMIL BOTTA

MĂIASTRA

Aiure, frate, aiure
Măiastră văzui, cu trupșoru 'n fum.
Dac'am întrebat-o unde sum,
răspunse aleasa: în rai, în pădure.

Ochii de Măiastră, doi luceferei,
le-am sorbit lumina pân'mă îmbătară..
Soția lui Înger pribegea prin țară,
prin șuerul pădurii cu bouri bourei.

Pierea fără larmă înțeleptul soare,
aștrilor discipoli dăruindu-le focul;
brățare de lună au cuprins mijlocul
seninei Măiestre, lujerul de floare.

Aiure, aiure,
Măiastră văzui. În păduri, în rai,
nu se mai aude grai de cucuvai,
nu se mai aude glasul rău augure,
în păduri, în rai.

ROB CODRU

Rob Codru cum te suferi supus
și vânzării dat, singurel sub lună?
O, frăție, de-am fi împreună
pe munte, în lumina de sus!

Îngerii chiar s'au mirat
gloanțe de aur cum te-au secerat.
O, Codrule tată, amărât mai ești,
Împilatule ce morți tânguești?

Nu-i Dragoș să-și anine în fag
alămitele arme, ca Sorțile, mute,
Dragoș nu-i și nu-i cin'mi-e drag..
Vise, vieți, muriră prea iute!

Când, stoluri, stele s'au dus
la neagra noapte scut al tăcerii,
te întreb cu limba durerii,
Rob Codru cum te suferi supus?

BĂRBAT VOEVODUL

Spunea stanca nu și nu,
mierla spunea: fie cum vrei tu.
Prin adormitele 'n pace poene
smulse clipitei, acu-i acu,
fluer din arbori desface Selene.
Și mlădiile săbii și lancia dreaptă
și mult plinele de grație, avântatele arcuri
și murgi trepădând și ulii cu ochi de zamfiră
și Bărbatul cu plete de noapte,
desrobiți din mileniu veniră
în poiana ce freme de șoapte.
Vă deșteptați!
Tilincele morților sună,
cornul Învierilor sună
și până la mine veșnicia străbate...
O, clinchet de arme din alte vieți
și sfintele chipuri și pajura lună.
și vedenia codrului, frate!

CA FRUNZA

Prinsu-m'au înlănțuiri amare,
dară pe lume și tristețea cade.
Sătul e codrul de a mea jelire,
sătul, sătul e de ieremiade.

În raiuri nalte, sub arcul porumbeilor
s'au întâlnit Endimion și Luna;
de ești poet îi vezi, le vezi cununa,
cum luce sus. Iubire, frupt al zeilor.

Ce de mai pețitori! Audă-i luna plină!
Urgia stelelor e gata să ne bată!
Luceafăr treci, pe alba ta fregată...
Hei, Odiseu! În care port norocu-i?

Ca frunza 'n codru și tristețea cade.
Sunt vindecat de jale care, lume?
În care stea, pe care țărm anume
stai tu, Rai dulce? Sau tu, hâde Iade?

MIREASA CARPENA

Carpeno mireasă
fii judeceasă
turturei ce amar mi-a cântat.
Mi-a cântat noaptea mare,
turtura fermecătoare,
despre Por Împărat.
Îngeri, credeam,
holdelor iau mana
pentru cina lor de orfani.
Credeam că ist domn bun,
Vasile jupân,
craiul cerșetor,
stă în fruntea lor
cu Ana, Ana
vodița, călugăreana.
O, m'am înșelat,
era pasul oștilor lui Por Împărat.

Calfă de înger de-ași fi
stelele toate le-ași ghintui
să lovesc mistrețul în plin,
luna, pustia, s'o ating la amin
și din cer să tot strig,
dela cucurig:
„Vai, cum ard fânețele
în toate județele!»
Carpeno mireasă
fii judeceasă
cestui nat de fantome;
Oprește-l în drum
la răspântia grea,
ca pe lupi să-l jupoi,
că mare-i mila ta.
Sărutare dă-i, a din urmă, a ca de coasă,
Carpeno mireasă.

ROMANIA IN LUPTA CU PANSLAVISMUL

In 1878, fiind discutată la congresul din Berlin problema pretențiilor rusești asupra Basarabiei, Eminescu găsește necesar, cu geniala-i intuiție politică, să publice în Timpul *un șir unitar de articole, sub titlul general de* Bucovina și Basarabia, *cu scopul de a înfățișa nu numai pe plan istoric, dar și pe acela mai actual al intereselor politicei europene, chestiunea pământului românesc dintre Nistru și Prut, despre care însuși spusese că, începând din veacul al XIV-lea, n'a fost nici al Turcilor, nici al Tătarilor, ci al unui stat constituit și independent, deși «încălcat în posesiunile sale», al Moldovei.*

Rândurile reproduse mai jos din amintitul studiu după volumul prezentat de domnul I. Crețu, rânduri ce constitue unele din cele mai strălucite pagini din trecutul ziaristicei noastre, alcătuesc partea finală a acestui magistral studiu al celui mai mare rapsod și vizionar al neamului nostru.

I. S.

Pe când cei 200.000 Români din Bucovina formează un mic centru pentru desvoltarea vieții românești, milionul de Români din așa numita Basarabie rusească este deschegat și ținut cu sila departe de poporul românesc.

Rusia nu se mulțumește de a fi luat o parte mare și frumoasă din vatra Moldovei, nu se mulțumește de a fi călcat peste granița firească a pământului românesc, ci voește să-și ia și sufletele ce se află pe acest pământ și să mituiască o parte din poporul român. Rusia nu a luat această parte din Moldova pentru ca să-și asigureze granițele, ci pentru ca să înainteze cu ele, și nu voiește să înainteze decât spre a putea stăpâni mai multe suflete.

Luând fără nici un drept, fără de nicio justificare legitimă și cu ajutorul celor mai urîte mijloace, partea despre răsărit a Moldovei în stăpânirea sa, Rusia, la început, făcuse ca granițele între Moldova și așa numita Basarabie să fie șterse cu desăvârșire, pentru ca din Basarabia să poată înrâuri asupra Moldovei și asupra întregului popor românesc.

Era un element prețios acest popor românesc. Ca popor ortodox și mai mult ori mai puțin stăpânit de Chaliful Muhamedanilor, Românii în tot cursul veacului XVIII, au gravitat spre Rusia pravoslavnică, și cel puțin în principiu, au admis supremația duhovnicească a Țarului; bărbații politici din Rusia nu se mai îndoiau, că acum, după ce Moldova devenise un fel de provincie rusească și poporul român căzuse sub înrâurirea directă a celui rusesc, Românii vor intra cu desăvârșire în curentul ce năvălește despre miazănoapte asupra lor.

In lupta pentru existența etică însă, capetele nu se numără, ci se cumpănesc. Tocmai puși față în față cu vieața rusească Românii au început a fi cu atât mai vârtos pătrunși de farmecul vieții lor proprii, de bogăția și de superioritatea individualității lor naționale; tocmai fiind puși în contact cu Rușii, Românii erau mai mândri de românitatea lor. E nobil răsadul din care s'a prășit acest mic popor românesc, și, deși planta nu e mare, rodul e frumos și îmbelșugat; cele nouă milioane de Români au adunat în curgerea veacurilor mai multe și mai frumoase comori de cât nouăzeci milioane de Ruși vor putea să adune cândva. Nu! înrâurirea firească a Rusiei ne este stricăcioasă, dar ea nu ne poate nimici. Pentru ca să ne ia individualitatea, Rusia ar trebui să ne dea alta în schimb, și, cel puțin deocamdată, nu suntem copți pentru o asemenea degenerare.

De câte ori Rușii se vor pune în atingere cu noi, vor trebui să simtă superioritatea individualității noastre, să fie supărați de acest simțimânt și să ne urască mai mult și tot mai mult.

Fără îndoială această ură a fost întemeiată pe timpul, când între Moldova și așa numita Basarabie comunicația era liberă. Rușii s'au încredințat că această libertate este primejdioasă numai pentru dânșii, și pentru aceea au închis granițele ermeticește și au curmat atingerea între Românii de peste Prut și restul poporului român.

De atunci și până acum măsurile silnice pentru stârpirea românismului se iau fără de curmare. Administrația, biserica și școala sunt cu desăvârșire rusești, încât este oprit a cânta în ziua de Paști «Cristos a înviat» în românește. Nimic în limba românească nu se poate scrie; nimic, ce e scris în limba românească, nu poate să treacă granița fără de a da loc la prepusuri și persecuțiuni; ba oamenii de condiție se feresc de a vorbi în casă românește, pentru ca nu cumva o slugă să-i denunțe; într'un cuvânt, orice manifestație de vieață românească e oprită, rău privită și chiar pedepsită. Pe lângă toate aceste mai e și sistemul de colonizare silnică al Rusiei. Cete întregi de familii românești sunt luate cu sila ori duse cu amăgiri departe și înlocuite cu familii rusești, pentru ca încetul cu încetul populația să se amestece, să piardă energia caracterului național și să fie mai primitoare față cu măsurile de rusificare.

După încheierea păcii dela Paris toate aceste măsuri se înăspresc.

Organizându-se pe temelia tratatului dela Paris, țările românești intră într'o epocă de desvoltare febrilă, bolnăvicioasă și slăbitoare, dar o desvoltare, din care încetul cu încetul se desvălue caracterul național ca temelie a întregei lucrări viitoare; o desvoltare zăpăcită, dar din ce în ce mai serioasă. Țările se unesc și România se pune în relațiuni directe cu popoarele apusului. Popoarele latine îi întâmpină pe Români cu mai multă ori mai puțină căldură; iar în urmă, alegând de capul său pe un membru al celei mai ilustre familii din Europa, statul român pune temeliile relațiunilor sale cu Germania, mai înainte atât de străină de dânsul.

Inaintând astfel cu pas nesigur, dar statornic, spre împlinirea misiunii sale, Statul român, voind mereu să reprezinte interesele popoarelor apusene ale păcii, ale civilizației și ordinei sociale, e ca un copil răsfățat al puterilor europene, de care nimeni nu cutează a se atinge.

Pentru Rusia acest stat era o stavilă supărătoare.

Pravoslavnică în veacul XVIII, Rusia a devenit slavă în veacul XIX.

Câtă vreme religiunea era ordinea de idei predominatoare, Românii, ca popor ortodox, se simțeau mai mult ori mai puțin alipiți de Rusia, îndată însă ce conștiința deosebirii de rasă s'a deșteptat și a suprimat ideile religioase, comunitatea etică între Români și celelalte popoare ortodoxe s'a curmat. Simțindu-se a fi mai mult latini decât ortodocși, Românii resping orice solidaritate de aspirațiuni cu popoarele slave și stau aci, la Dunăre și Carpați, ca un zid de despărțire între Slavii dela miazănoapte și cei dela miazăzi.

Aruncați din întâmplare la răspântia, unde se ating cele trei lumi deosebite și mai mult ori mai puțin învrăjbite, lumea modernă, cea musulmană și cea muscălească, Românii, chiar în virtutea originei lor, sunt meniți a reprezenta interesele ideilor moderne și a fi un strat de cultură deosebită, în care trei lumi se întâlnesc și se împacă. Câtă vreme musulmanii erau încă o primejdie pentru societatea europeană, Românii i-au combătut cu bărbătească statornicie, luptând și mereu luptând veacuri întregi; acum, când Muscalii par a voi să pună în joc pacinica desvoltare a vieții moderne, lupta trebue să se urmeze contra lor, și câtă vreme piciorul român mai stă țeapăn pe fața pământului, unirea Slavilor dela miazănoapte cu cei dela miazăzi, atât de mult dorită, nu se poate face. Oricât de mic, Statul român e puternic, fiindcă de dânsul atârnă starea de lucruri stabilită prin munca veacurilor în Europa, într'însul se întâlnesc interesele marilor popoare dela apus, și îndată ce acest mic stat s'ar surpa, împărăția otomană nu se mai poate susținea, și existența împărăției Habsburgilor e pusă în joc, și istoria Europei intră în o fază cu totul nouă.

In tot cursul crizei orientale, Slavii, Românii, Turcii și Europa au ținut în vedere aceste adevăruri, pe care le desvălue chiar bunul simț firesc.

Pe când Rusia pregătea prin agenții săi secreți această criză, în România nu era decât un mic număr de oameni, îndeobște străini ori cel puțin de origine străină, și anume: Bulgari, Sârbi și Greci, cari luau parte la lucrarea de surpare a Slavilor. Poporul român însuși, deși avea interese de regulat, respingea orice solidaritate cu Slavii.

In sfârșit Rusia se pregătește să declare războiu, și România strâmtorată trebue să se hotărască într'un fel ori într'altul, deoarece înainte de a începe războiul cu Turcii, Rusia trebuia să biruiască pe Români.

Dacă ar fi putut să fie vorba de o biruință cu armele, diplomații puterii dela miazănoapte nu ar fi stat multă vreme pe gânduri; ei știau însă, că cel dintâi foc descărcat asupra Românilor ar fi despărțit pe Rusia de Europa, și, chiar înainte de a se fi dat lupte, ar fi pus în joc succesele războiului. Era dar vorba de a birui pe Români moralicește, de a-i face să capituleze chiar înainte de cea dintâi împușcătură, de a-i înjosi în fața lumii ce ținea la dânșii, de a-i izola față cu Europa.

In vremea aceasta Statul român era mai puternic decât a fost vreodată. Cinci milioane de Români, uniți în virtutea conștiinței lor naționale, gata de a aduce toate jertfele și înaintați în desvoltare, stau împrejurul unui domn oștean, ales cu voința tuturora și, în virtutea legăturilor sale familiare și a încrederii ce întâmpină în țară, dator a fi mândru. Patruzeci de mii de oameni, disciplinați și bine armați, stau gata de a intra cu bărbăție în luptă, și, dacă era vorba, alte patruzeci de mii se puneau alăturea cu dânșii, deoarece comorile țării românești sunt nemăsurate, numai oameni să fie, cari știu să ia din ele partea cerută de împrejurări.

In sfârșit, Europa stă la o parte și așteaptă să vadă cum Statul român înțelege misiunea spre care a fost reîntemeiat, privește cu nedomirire la copilul său răsfățat și, cel puțin indirect, îl îndeamnă să fie bărbat și să nu-și piardă nădejdea.

Ce putea să facă Statul român în asemenea împrejurări? Cel mai firesc lucru ar fi fost, ca știind seamă de tratatul dela Paris, să ia în unire cu Turcii parte la războiu, să-i apere hotarele și să rămâie în toată forma credincios misiunii formulate cu învoirea marilor puteri.

Oricât de corectă și oricât de potrivită cu interesele poporului român, o asemenea hotărîre ar fi întâmpinat însă o vie rezistență nu numai în țară, ci chiar și în Europa. Când Rușii începeau un războiu pentru libertate, civilizație și pentru cruce, când Rușii înaintau spre hotarele țării românești drept mandatari ai Europei, când vorba era că tratatul dela Paris nu mai există, era aproape peste putință a hotărî pe Români să se unească cu Turcii osândiți de lumea întreagă.

Cu toate acestea, a lupta în unire cu Rușii era un act de sinucidere. Un popor este o comoară de puteri, pe care bărbații de stat trebue să o sporească, și orice luptă în unire cu Slavii este o risipă de puteri. Când războiul a izbucnit, Românilor nu le rămânea deci de cât să-și păstreze puterile, multe puține câte erau, și să aștepte cu hotărîre nestrămutată momentul, când nu vor mai putea evita lupta pentru interesele lor proprii.

Mângâierea noastră e, că atunci când se discuta chestiunea atitudinii ce trebuia să observe România, s'au găsit în țară destui oameni luminați, cari s'au rostit lămurit contra Rusiei și au pus în vedere tuturor principiul, că orice biruință a Slavilor nu poate fi decât o nenorocire pentru Români. A vărsa cu toate acestea sânge și a jertfi averi pentru o asemenea biruință, era un act de nebunie.

Dacă în momentul izbucnirii războiului puterile Statului român ar fi fost încredințate unui bărbat de stat prevăzător, hotărît și îndrăzneț, fără îndoială Românii ar fi observat față cu Rușii o atitudine rezervată. Acesta era spiritul ce predomnea în țară. Erau în toate păturile societății române oameni, cari urau pe Turci și iubeau pe Ruși, ori oameni, cari iubeau pe Turci și urau pe Ruși; aceștia erau însă oameni izolați; un partid rusofil ori unul turcofil n'a existat în România. Marea majoritate a Românilor avea bunul simț firesc de a respinge atât pe unii cât și pe alții, și acest curent de neutrală rezervă era atât de puternic, încât nimeni nu îndrăznea să se rostească în public pentru Turci ori pentru Ruși, ba chiar ministrul M. Kogălniceanu, găsea că este oportun a declara în Cameră și Senat că Românii nu vor urma exemplul lui Dimitrie Cantemir, ci vor sta neutrali.

Inainte de a fi izbucnit războiul, majoritatea Românilor era lămurită asupra eventualităților ce vor putea să urmeze din lupta Rușilor cu Turcii.

Indeobște, se credea că Rușii vor birui din această luptă. Chiar aceia, cari mai aveau încă încredere în rămășițele puterii osmane, nu sperau că Turcii vor birui, ci numai că ei vor face ca Rușii să-și plătească foarte scump biruințele. Și chiar cea mai de rând inteligență putea să prevadă, că plătite scump ori eftin, biruințele Rușilor nu pot avea urmări, care nu jignesc devoltarea poporului român.

Dacă Rusia în adevăr s'ar fi mărginit a se lupta numai pentru libertatea popoarelor de peste Dunăre, și nu ar fi voit să tragă pentru sine însăși nicium folos din biruințele ei, Românii ar fi stat poate pe gânduri și s'ar fi întrebat, dacă nu sunt cumva datori a se lupta și dânșii pentru libertate și religie. Oamenii serioși nici atunci nu ar fi uitat însă, că în luptele ce se începeau, nu era vorba de idei, ci de existență. Intre Români și Slavi este o vrăjmășie firească, în virtutea cărcia Românii nu au nici un interes de a dori ca Slavii să fie mai liberi decât cum sunt. Sute de ani Românii au fost cel puțin indirect, stăpâniți de Turci: niciodată însă, în curgerea veacurilor, Turcii nu au pus în discuțiune limba și naționalitatea română. Oriunde însă Românii au căzut sub stăpânirea directă ori indirectă a Slavilor, desvoltarea lor firească s'a curmat prin mijloace silnice. Două sute de ani Sârbii din Banatul Timișoarii au terorizat pe Românii din Banat și din Țara Ungurească; o sută de ani Românii din Bucovina s'au luptat mereu cu Rusnacii; până în ziua de astăzi Românii din Serbia liberă și din Rusia pravoslavnică nu au dreptul, pe care l-au avut pretutindea unde stăpâneau Turcii, dreptul de a-și înființa o școală și o biserică românească. Astfel poporul român nu are chiar nici dreptul de a dori ca Statul otoman să fie înlocuit prin state slave. Un stat român înconjurat de state slave poate să fie pentru vrăjmașii poporului român o iluziune plăcută; pentru Români însă el este o nenorocire, care ne prevestește un nou șir de lupte, o nenorocire, pentru care nu ne mângâie decât conștiința trăiniciei poporului român și nădejdea de izbândă.

Românii sunt destul de cuminte spre a nu voi să se lupte contra desvoltării firești a stării de lucruri din Orient. Puterea osmană se surpă, și mai înainte ori mai târziu va trebui să fie înlocuită prin alta și anume prin o putere slavă. Interesul Românilor cere însă ca această înlocuire să urmeze cât mai târziu și, pe cât se poate, în o vreme când Statul român e pregătit pentru rezistență. Era deci o nebunie a voi, ca Românii înșiși să verse sânge și să jertfească averi pentru ca înlocuirea să se facă cât mai curând, o nebunie, de care Românii nu sunt capabili.

Foloase directe Românii nu puteau spera din o luptă contra Turcilor. Independență, drepturi, sporiri teritoriale, toate acestea erau consecvențe ale stării de lucruri și atârnau de puterile europene.

Sunt două sute de ani, de când Rusia înaintează mereu spre miazăzi; luptele ei orientale sunt o întreagă istorie, și acela care nu cunoaște această istorie, ori care o cunoaște și nu ține seamă de ea, nu este un bărbat politic și nu are dreptul de a lua parte hotărîtoare la vieața politică. Când a izbucnit războiul, Românii au dovedit, că nu sunt lipsiți de comuna capacitate de prevedere: toți bărbații politici din România au prevăzut, că după războiu, Rusia va cere să i se retrocedeze Basarabia, și atât în Cameră, cât și în Senat, această prevedere s'a exprimat în termeni lămuriți, fără ca un singur glas să fi cutezat a se ridica spre a o pune la îndoială.

Nu prevederea politică, nu conștiința misiunii Statului român, nu bunul simț firesc au lipsit bărbaților de Stat ai României; le-au lipsit onestitatea, voința hotărîtă și îndrăzneala bărbătească.

Astăzi e lucru dovedit, că fără de învoiala Europei Rușii nu pot, ori cel puțin nu cutează să facă nimic, și de aceea drepte, patriotice erau cuvintele, pentru care bărbații de stat mai prevăzători au cerut în Cameră și Senat ca România să nu încheie niciun fel de convențiune cu Rusia, ci să-și pună toată încrederea, nu în Rusia, ci în convingerea că Rusia nu va cuteza să nesocotească principiile civilizației moderne și să calce drepturile unui popor, ce se pune sug ocrotirea Europei.

Dar guvernul și majoritățile create în Cameră și Senat au nesocotit aceste cuvinte, și convențiunea s'a încheiat.

Această convențiune era un act de capitulațiune.

De când ținem minte întâmplările petrecute pe fața pământului, nu s'a mai pomenit, afară de Polonezi, niciun popor, care să fi dat altui popor voie de a trece peste pământul său spre a se războì cu al treilea, fără ca însuși să ia parte la luptă. Mircea, Ștefan, Mihai și alți domni adeseori au dat vreunuia dintre vecini voie de a trece prin țările lor; totdeauna însă acești vecini le erau frați de arme. De asemenea Prusia în mai multe rânduri a fost silită a se alia cu Francezii și a le da voie să treacă; Prusienii s'au luptat însă alăturea cu Francezii. Este o mare nenorocire, ca un popor să fie silit a se lupta contra intereselor sale; este însă o nenorocire, numai o nenorocire, urmată din raporturile de puteri; aceea ce s'a făcut în convențiunea încheiată cu Rusia e însă mai mult decât o nenorocire, este o renunțare la tot ce dă unui popor dreptul de a fi. Am fi înțeles ca Ruții să intre în țară și Românii să-i primească bine ca pe niște aliați, am fi înțeles ca Rușii să intre și Românii să nu facă nimic, am fi înțeles ca guvernul să încheie o convenție cu comandantul trupelor rusești; când însă chiar corpurile legiuitoare au votat o convenție, a cărei premisă era condițiunea ca Românii să nu ia parte la războiu, Rusia, și îndeobște Slavii, au putut striga Europei: iată poporul atât de fudul, la picioarele noastre.

Incheierea convenției dela 4 Aprilie a fost, pentru ca să nu zicem o vânzare, o greșală atât de mare, încât nu putea fi reparată decât prin o nouă greșală.

Și în adevăr, numaidecât după încheierea acestei convențiuni, atât în armată, cât și în țară, a început a se pronunța dorința de a lua parte la luptă; fie cu Rușii, fie cu Turcii, cu oricine și contra oricui, Românii voiau să se bată, nu pentru ca să câștige ceva, ci pentru ca să spele pata ce-și simțeau pe frunte, să salveze onoarea națională pierdută în convențiune și să dea tărie conștiinței naționale.

Românii nu aveau însă voie de a se lupta; Rusia voia tocmai ca pata să rămână pe fruntea lor, ca onoarea să le fie pierdută și ca conștiința națională să le fie slăbită, și dacă îngerul ocrotitor al României nu ar fi pus pe Osman Pașa la Plevna, până astăzi Românii ar sta rușinați și călcați în picioare față cu lumea amăgită. Acelaș îngâmfat mare Duce care numise pe Români «locuitori Români», în urmă i-a rugat să-i dea ajutor. Dacă cel puțin atunci guvernul român nu ar fi știut de ce e vorba, s'ar fi mulțumit cu rolul nedemn pe care l-a jucat și ar fi lăsat ca țara să plece pe calea ce-i croise bunul simț: el însă a grăbit să profiteze ori, mai exact, să abuzeze de răbdarea țării, și a trimis oastea română peste Dunăre, pentru ca prin faptele ei vitejești să se reabiliteze și cu sângele Românilor să spele păcatele sale.

Războiul a fost norocos. Norocul însă nu consista în aceea că Românii au biruit, ci în aceea că ei au dovedit lumii, că sunt adevărați urmași ai străbunilor lor; biruința, ca biruință, a fost o nenorocire pentru dânșii.

Indată ce s'au simțit biruitori, aceiași Ruși, cari ceruseră ajutorul Românilor, au început a fi insolenți față cu frații lor de arme și a cere drept răsplată a biruinței o bucată din vatra țării, prin al cărui ajutor au ajuns la biruință.

Numai acum s'au adeverit prevederile acelora care au cerut ca România să nu încheie niciun fel de convenție cu Rușii, ci să rămână rezervată și pregătită de războiu până în momentul, când încheierea păcii se va pune în discuțiune, — cari au cerut ca Românii să-și pună toată nădejdea în Europa, să nu aibă încredere în Rusia și să nu pună nici un temeiu pe vorbele ei, deoarece ea ne este și trebue să ne fie vrăjmașă.

In tot cursul războiului, purtarea Rușilor față cu Românii a fost, cel puțin în formă, destul de cuviincioasă; nu însă pentrucă se simțeau legați prin convențiunea dela 4 Aprilie, ci fiindcă se temeau de puterile europene, voiau să evite orice ocazie pentru amestecul vreuneia dintre dânsele și avea interes de a evita orice conflict. Conferința dela 4 Aprilie nu era pentru dânșii decât un act de înjosire pentru Români, și un mijloc foarte comod spre a înconjura orice conflict privitor la România, prin fraza: Tot ce facem, facem cu învoirea Românilor. Indată ce ei au ajuns la biruință, nu mai aveau nevoie de aceste considerațiuni, și s'au arătat pe față ca vrăjmași ai Românilor.

Numai acum politicienii nepricepuți au început să înțeleagă, pentru ce a încheiat Rusia convenția din 4 Aprilie și pentru ce nu voiau să dea Românilor dreptul de a lua parte la războiu. Dacă, după faptele dela Grivița și dela Rahova, Rușii s'au purtat față cu Românii cum s'au purtat, ne putem închipui cum s'ar fi purtat atunci dacă Românii nu s'ar fi reabilitat prin faptele mari și sângeroase, ci ar fi rămas până în sfârșit precum îi înfățișase convenția din 4 Aprilie. Vai ar fi fost și amar de dânșii.

Dar acesta era momentul în care Românii trebuiau să-și arate bărbăția; pentru acest moment ar fi trebuit să-și păstreze puterile, pe care le-au risipit pe câmpiile Bulgariei.

Când a cutezat generalul Ignatieff să ceară Basarabia? Atunci, când Turcii erau biruiți, când Europa privea zăpăcită cum oștirile rusești se apropie de Constantinopol, când comorile României păreau secate și armata română risipită și scăzută la jumătate, atunci când Rusia se credea atotputernică; nici atunci însă, chiar nici atunci nu a primit răspunsul pe care-l dorea și încercarea lui a rămas o rușinoasă neizbutire.

Cestiunea retrocedării Basarabiei este o parte a cestiunii orientale. Niciun bărbat politic serios nu se îndoia că, mai curând ori mai târziu, Rusia va căuta să câștige ce a pierdut la anul 1856, și când a izbucnit criza orientală, eventualitatea retrocedării Basarabiei a început să fie discutată. Ce-i drept, înainte de a fi declarat războiu, Rusia a declarat că nu voiește să facă achizițiuni teritoriale și a știut să acopere întreprinderea sa cu aparența unui mandat european; nimeni însă, cunoscând istoria celor din urmă două veacuri, nu putea crede, că Rusia nu va căuta să facă, cu toate aceste, achizițiuni teritoriale și în deosebi că va renunța la Basarabia.

Pentru Români cestiunea retrocedării Basarabiei era pusă afară de toată discuțiunea. Chiar dacă ar fi trecut cu vederea importanța istorică, economică și strategică a acestei rămășițe din vatra Moldovei, Românii nu puteau uita, că Europa le-a încredințat-o și că nu se poate un preț, cu care le-ar fi iertat s'o înstrăineze.

Guvernul român cu toate acestea era hotărît să-i dea învoirea pentru retrocedare. Dovadă despre aceasta e convenția dela 4 Aprilie care, într'un articol foarte echivoc, atinge cestiunea fără de a cuteza să o lămurească. Dacă guvernul nu ar fi crezut că Rusia voește să ajungă la reanexarea Basarabiei, el nu ar fi atins în convenția dela 4 Aprilie cestiunea; iar dacă ar fi fost hotărît a nu ceda Basarabia, numaidecât la începutul războiului ar fi dat ocaziunea pentru deplina lămurire a cestiunii.

Niciodată Corpurile Legiuitoare nu ar fi votat convențiunea, dacă ea nu ar fi ținut un articol, în care Rusia părea obligată de a nu cere să i se retrocedeze Basarabia; acest articol însă, ca întreaga convenție, întrucât o obligă pe Rusia, nu era decât o iluzie deșartă.

Chiar nici un articol mai puțin echivoc, în care Rusia s'ar fi obligat anume a nu cere să i se retrocedeze Basarabia, nu ar fi putut să fie pentru Statul român destulă garanție, deoarece mai ales Rusia niciodată nu se simte legată prin cuvinte, în dosul cărora nu sunt destule baionete. Singura garanție, ce le mai rămânea Românilor, era voința puterilor europene ca Basarabia să rămână în posesiunea Statului român. In zadar o ar fi luat Rusia; în zadar i-o am fi dat noi; la urma urmelor tot puterile europene aveau să hotărască a cui să fie. Nouă nu ne rămânea decât să dovedim lumii, că suntem vrednici de a o stăpâni și știm să păstrăm pământul ce ni s'a încredințat. Vorba nu era dacă avem să pierdem ori să nu pierdem Basarabia; vorba era să ne păstrăm demnitatea, să ne arătăm vrednici de încrederea popoarelor dela apus, să nu o pierdem din vina noastră, să nu renunțăm de bunăvoie, să nu o vindem.

Pentru Rusia convenția dela 4 Aprilie era o amânare foarte comodă a discuțiunii pe niște timpuri, în care diplomații rusești puteau să fie mai îndrăzneți; iar pentru partea de bună credință și naivă a publicului român ea era o garanție a integrității teritoriului român. Bărbații politici mai serioși numai decât înainte de votare au declarat însă, că pentru dânșii această convențiune nu are nici o valoare, deoarece chiar dacă Rusia ne-ar garanta integritatea teritoriului față cu un inamic încă necunoscut, întrebarea e cine ne-o garantează față cu Rusia. Nu ne-o putea garanta decât Europa și dacă nici Europa nu ne-o garanta, nu ne rămânea decât să predăm Basarabia. Astfel convențiunea era un act primejdios ori cel puțin de prisos, deoarece, în cel mai bun caz, ne însărcina cu o mulțime de sacrificii fără de a ne da un singur folos, pe care nu l-am fi avut și în lipsa ei.

Când generalul Ignatieff a venit la București, ca să facă presiune asupra poporului român, el nu sta față numai cu îndatorirea Țarului de a respecta integritatea teritoriului român ci mai avea înaintea sa un popor reabilitat ce-și recâștigase simpatiile popoarelor dela apus, mai avea înaintea sa cuvintele de laudă rostite de către Țarul Alexandru II, mai avea înaintea sa faptele, prin care Românii au câștigat un drept, dacă nu la recunoștința, cel puțin la respectul poporului rusesc; cu toate acestea el nu s'a sfiit a mărturisi că crede pe poporul român destul de netrebnic spre a vinde o parte din vatra țării sale.

El a primit răspunsul ce i se cuvenea: opoziția Românilor a fost atât de hotărîtă, încât chiar și guvernul a trebuit să se încredințeze că sunt lucruri, care în România nu se pot face, să se supună cererii publice și să schimbe politica sa echivocă cu una mai hotărîtă.

Convenția dela 4 Aprilie a fost un act izvorît din neîncrederea Românilor în puterile dela apus. Indeosebi pentru Englitera, Franța și Austro-Ungaria, încheierea aceste convenții este un păcat, pe care Românii vor trebui să-l ispășească.

In urmă Românii au luat parte la războiu și au dovedit lumii, că sunt un popor trainic și vrednic de încredere. Nu însă în asemenea împrejurări, nu dând ajutor Rușilor strâmtorați trebuiau să dea Românii această dovadă, și în deosebi Englitera, Franța și Austro-Ungaria, deși recunosc virtuțile oștenilor români, nu vor ierta pe Români pentru păcatul de a fi contribuit atât de mult la biruința Rușilor.

Astăzi România stă înaintea Europei întrunite în Congres.

Acest Congres are să reguleze orientul potrivit cu interesele deosebitelor puteri europene și această regulare s'ar fi făcut cu mai multă lesnire, dacă Rușii nu ar lua parte la Congres ca biruitori, ci ca biruiți. Ar fi biruit Rușii și fără ajutorul Românilor, ar fi biruit poate chiar contra Românilor; acea Rusie însă, care ar fi biruit, fără de ajutorul Românilor, acea Rusie nu ar fi atât de stăruitoare ca și aceea care astăzi stă față cu Europa.

In zadar! Românii au dovedit că sunt un popor plin de putere, dar un popor care dispune de puterile sale în contra intereselor sale și în aceeași vreme în contra intereselor europene; el stă înaintea Congresului ca înaintea judecătorilor săi.

Două sute de ani sunt, de când Rusia înaintează mereu spre miazăzi, două sute de ani lumea muscălească și cea musulmană se află în luptă necurmată, și acum, când se apropie timpul, ca să se curme lupta între musulmani și muscali și să înceapă o altă luptă între muscali și lumea modernă, noi, poporul, pe care lumea modernă ne-a ales de reprezentant al său, ne-a răsfățat, ne-a legănat în cele mai îndrăznețe iluziuni, noi am vărsat sânge și am jertfit averi spre a face ca Rușii să înainteze la porțile Constantinopolului și ca lupta între ei și lumea modernă să urmeze cât mai curând.

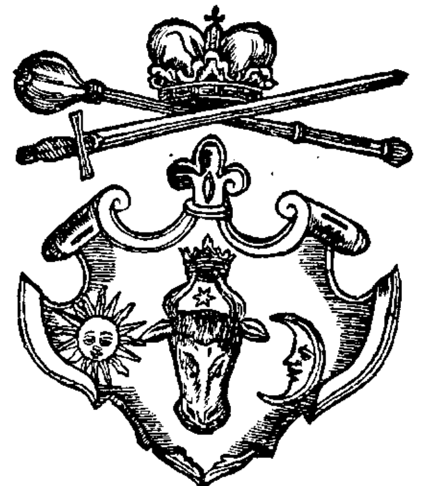
Abia douăzeci de ani au trecut de când Europa biruitoare a încredințat poporului român paza gurilor Dunării punându-l stăpân pe Basarabia și creindu-i o poziție spre a putea desvolta și spre a aduna puteri pentru o luptă contra Rusiei, și astăzi Românii stau înaintea Europei și cer drepturi pe baza titlurilor câștigate la Plevna și Rahova, stau ca aliați ai Rușilor înaintea acelora, pentru care biruințele Rusiei au fost niște izvoare de nedumerire.

Dar, dovadă sunt faptele petrecute, că nu poporul român e vinovat. El dela început până în ziua de astăzi a fost pătruns de misiunea sa, și singura lui vină ar fi că s'a supus necesităților, pe care cu voe ori fără de voe le-a creiat guvernul. Această vină e însă o dovadă despre spiritul de disciplină al Românilor. Românii nu puteau să creeze Europei noui greutăți. Indată ce Rușii au trecut hotarele și guvernul român se pusese la dispozițiile Rusiei. Românilor nu le rămânea decât să facă ce au făcut totdeauna: să decline orice răspundere, să protesteze și să renunțe de bună voie.

Românii pot să piardă Basarabia și pot chiar să câștige în schimb Dobrogea; atârnă dela învoirea puterilor europene; ei însă nu vor pierde din vina lor, nu vor renunța, nu se vor lepăda de tradițiile lor, ci vor urma pe calea croită de veacuri.

Dacă cu toate acestea congresul ar ceda stăruințelor Rusiei și ar sili pe Români să se retragă din Basarabia, rezolvarea definitivă a chestiunii va rămânea amânată până la un războiu viitor, în care Rusia va fi biruită, iar nu biruitoare.

Mihail EMINESCU

STEMA MOLDOVEI SUB VASILE LUPU

CRONICA

LITERATURA

LITERATURA ROMÂNILOR DE PESTE NISTRU. Barierele pe care le fixează granițele politice între frații de acelaş sânge pot zădărnici o unitară organizare a vieții materiale, dar nicidecum nu pot înfrânge fuziunea peste veacuri, osmoza inalterabilă, a vieții lor spirituale, într'o desvoltare — cel puțin în ce priveşte fondul, structura ce nu ține seamă de vicisitudini temporare de suprafață—organică.

Rupți din trupul Moldovei, din care au purces în decursul veacurilor, sporind rândul emigratilor, peste Nistrul care avea să devie hotar politic, dar nu şi spiritual, Românii transnistrieni probează prin literatura lor populară că fac parte integrantă din Moldova lui Ştefan, ceeace înseamnă că aparțin implicit poporului românesc din granițele sale fireşti. Cu toate vicisitudinile vremurilor, ei nu şi-au uitat niciodată adevărata lor patrie, — nostalgia acesteia e omni-prezentă în cântecele lor:

Dimineața când mă scol
Cu lacrimi fierbinți pe obraji mă spăl
Dimineața când mă scol
Ies afară 'ncetişor
Şi mă razim de uşor
Mă uit în țară cu dor.

«Nota dominantă în poezia populară transnistriană — spune domnul N. P. Smochină în prefața la colecția d-sale *Din literatura populară a Românilor de peste Nistru*, publicată în 1939, după care reproducem, în transcriere literară, exemplele noastre, — este cântarea înstrăinării şi a Nistrului. Această înstrăinare reflectează în cuvinte mişcătoare jalea seculară abătută asupra frânturii neamului aruncate peste Nistru»:

De atâta 'nstrăinare
Nu pot merge pe cărare,
Arz-o focul de străinătate,
C'am ajuns tare departe,
Peste Nistru, peste ape,
Unde nici hârtia nu răzbate.

Deşi vechimea începuturilor aşezării Moldovenilor peste Nistru, urcă probabil până prin veacul XI sau XII, este semnificativ că cei ce-au înnoit deceniu de deceniu rândurile celor stabiliți dinainte acolo, n'au putut să se desfacă cu uşurință de pământul drag al Moldovei şi să se adapteze noului mediu, de stepă, locuit dealtfel în majoritate — cel puțin între Nistru şi Bug, — de Români:

Nistru, Nistru, malul tău,
Departe-s de neamul meu.
La noi era vara, vară
Primăvara, primăvară,
Şi prin iarbă numai floricele
Şi prin copaci numai păsărele,
Dar de când de neam m'am depărtat
Şi frații şi casa mi-am lăsat
Şi dorul cucului l-am spus,
Toate frumusețile mi s'au dus.

Conştiința instalării târzii a Ruşilor, care abia în secolul XVIII ating Bugul, în aceste regiuni, se reflectează cu irizări amare în doinele acestor Români:

De când Moscalii au venit
Toți copiii ni s'au prăpădit.

Asemănarea de teme şi expresii a doinelor de pe cele două maluri ale Nistrului merge uneori până la o identitate perfectă:

Bate vântul de pe munți
Şi-mi dă dor dela părinți;
Bate vântul dintre brazi
Şi-mi aduce dor de frați,
Bate vântul din vâlcea
Şi-mi dă dor de țara mea.

Această identitate e rar înfrântă numai de modificările impuse de materialul la care se recurge pentru reliefarea unei teme unitare:

Decât, maică, mă făceai,
Mai bine capu-mi rupeai
Şi pe Nistru mi-l zvârleai.
Valurile mi-l văluiau
Şi la margini mi-l băteau,
Cu nămol mi-l nămoleau
Şi 'n pământ mi-l răsădeau.
De rodea, de nu rodea,
Frunze verzi tot îi creştea
Şi umbrea pe cin' trecea.

Dorul de patrie atât de frecvent în cântecul popular transnistrian apare şi în literatura cultă de după războiu, e drept, mai rar, pentru că aceasta fiind sub îndrumarea statului, temele ei preferate sunt cele revoluționare. Literatura este considerată armă în mâinile comunismului. Nota ei dominantă e social-politică, guvernamentală. Totuşi, un Mihai Andriescu mărturiseşte, în versuri simple:

Eu m'aş duce, duce
Pe unde Oltul curge,
Dunărea pe unde
De Balcani s'atinge.

Acestui M. Andriescu, răpit de o moarte prematură, un prieten, Săteanu, îi închină o poemă elegiacă cu valoare de antologie. Cităm începutul:

Se scutură frunza de vânt şi de brumă
Şi picură cerul tomnatec a ploaie,
Moldova 'n ajunul serbării a zecea
Imbracă bogate şi mândrele strae.

Dar tu n'ai să fii la parada pompoasă,
Poema zidirii s'o cânți înfocat,
Aşa cum cu arma, cu brațul şi pana
La lupta Moldovei tu parte ai luat.

Genul în care excelează Săteanu, se pare unul din cei mai talentați poeți transnistrieni, este idila, în care captează vagi influențe din Coşbuc şi Eminescu. (Poeții de dincoace de Nistru, alături de cei ruşi şi în special Esenin nu le sunt necunoscuți poeților transnistrieni. Mai ales Alecsandri se bucură de stimă — şi domnul N. P. Smochină informează, în articolul *Din cultura națională în Republica moldovenească de peste Nistru*, apărut în Revista Fundațiilor Regale pe Aprilie 1936, pe care-l utilizăm la redactarea acestor note, că teatrul ambulant transnistrian i-a reprezentat bardului dela Mirceşti *Rusaliile*). Iată două strofe ce stau sub zodia influenței eminesciene:

Să mai vii tu pe la gârlă
Când va fi senin şi cald,
Să te mai ascunzi sub maluri
Să priveşti cum eu mă scald.

. . . .

Dela gârlă să ne ducem
Pe câmpia fără zări
Şi să rătăcim în crângul
Cu tăcutele cărări.

Simplitatea caracterizează şi pe un Nistor Cabac, care vădeşte o fantezie, o imaginație foarte bogată. Reproducem o strofă dintr'un poem brodat pe tematica visului:

Frumoase nopți mai sunt acum
Frumoase şi bogate,
Ele ne-aduc imagini noui
Şi visuri sbuciumate.

Spre deosebire de poezie, cu un colorit mai plastic, proza, care se supune mai uşor exigențelor propagandistice, e slabă. Insăşi temele basarabene sunt atacate dintr'un punct de vedere pur revoluționar.

Ceeace trebue însă reținut, e clocotul de viață românească al celor aproape un milion de Români transnistrieni, care chiar atunci când sunt îndrumați de autorități spre un anumit gen de literatură, neconform cu sufletul lor, reuşesc să spargă aceste zăgazuri, adresându-se mai de grabă melodioaselor izvoare ale poeziei unui Eminescu sau Alecsandri, din care se adapă cu aceeaşi sete cu care au făcut-o şi o vor face peste vremuri şi Românii din pământul ce se întinde dela malul drept al Nistrului, până la Dunăre.

Ion Ştefan

VÂRSTA LUI CREANGĂ. Creangă s'a născut în satul Humuleşti, jud. Neamț, la 1 Martie 1837. Această dată o dă el însuşi într'un început de autobiografie, pe care o scrie apoi şi în albumul societății «Junimea». Cam aceeaşi dată (2 Martie 1837) o găsim şi în arhiva şcoalei normale «Vasile Lupu» din Iaşi, unde diaconul şi institutorul Creangă a fost elev vreme de doi ani. La această şcoală, i s'a stabilit etatea după o «atestație» (act de notorietate) dată de cetățeni. Atestația nu e dată în formă autentică şi n'are altă valoare şi forță probantă, decât că exprimă în mod neîndoios ideia lui Creangă cu privire la data naşterii sale.

E bine să se ştie că marele scriitor moldovean, printre alte curiozități, avea şi pe aceea de a se socoti uneori mai bătrân, aşa, din pură fantezie. Cum împlinea încă un an de viață obicinuia să-şi adauge la vârstă întreg anul în care intra. In tinerețe, de pildă, îşi mărea etatea din necesitate. Altădată, la 1876, când era în floarea vârstei, căci n'avea decât 39 ani, îi scrie între altele lui Maiorescu că de-acum el e un om «mai mult bătrân decât tânăr». Dealtfel, precum se ştie, viața lui a fost destul de scurtă.

In August 1859, după ce împlinise 22 de ani, declară la ofițerul stării civile că e în etate de 23 ani. Tot la 1859, la sfârşitul anului, în petiția către mitropolit, declară că este de «24 ani împliniți». Se înțelege că în vremea aceea clericul căuta să arate o vârstă mai coaptă, ca să poată fi hirotonit diacon.

S'a mai găsit în timpul din urmă o însemnare, făcută în dosul unei fotografii din anul 1877. Creangă scrie pe ea că a «pozat în 19 Decembrie 1877 în etate de 42 ani». După această mențiune, s'ar fi născut în 1835 şi ar fi murit în etate de 54 ani.

In privința vârstei, trebue să reținem că el a lăsat trei documente serioase, scrise în trei momente importante, chiar solemne, ale vieții sale: atestația cetățenească, pe baza căreia a fost înscris de Maiorescu la şcoala normală dela «Trei Erarhi»; albumul festiv al «Junimii» şi autobiografia. Aceste două din urmă le-a scris cu toată reflexia şi discernământul necesar, căci erau destinate posterității. In ele afirmă că s'a născut la 1 Martie 1837.

Poate că discuția s'ar putea închide aici, dacă n'ar interveni alte documente, descoperite de curând în Arhivele Statului din Iaşi. D-l Gheorghe Ungureanu, subdirectorul acelei instituții, a scotocit sârguitor prin pulberea anilor, printre «mitricele» bisericilor, dând în sfârşit de «actul de naştere» al lui Ioan Creangă, pe care-l publică în facsimil într'o lucrare destul de interesantă, intitulată cu modestie: «Din viața lui Ion Creangă, documente inedite, cu 32 planşe afară de text».

Asupra «mitricelor» e necesar să arăt că pe vremea aceea, parohiile erau datoare să țină câte un registru, în care un dascăl sau un paracliser din serviciul bisericii trecea la rând pe toți născuții satului, menționându-se data naşterii şi a botezului, cu numele părinților, al naşului, precum şi etatea lor. Primăriile n'aveau oficii de stare civilă pentru născuți; deci înscrierea lor se făcea numai la biserică, în mitrice, cu prilejul botezului.

Această operație a înscrierii se făcea însă foarte neregulat şi fără nici un fel de control. In josul actelor înregistrate nu semna nimeni, nici preotul, nici naşul, nici măcar scriitorul actului. Acesta trecea actul fără nici un control, după dispoziție şi după timp, sau nu-l mai trecea niciodată.

Desigur că țârcovnicul-scriitor îşi lua uneori însemnare, ca să facă actul ceva mai târziu; dar întârzierea, precum se vede, se lungea, până când bietul dascăl uita numele copilului, vârsta părinților şi toate celelalte date. Atunci îşi bătea capul, să-şi aducă aminte; iar dacă nu izbutea, punea numele copilului din gândul său, cum putea. Şi astfel lucrurile se încurcau teribil.

Actul atribuit lui Creangă, din 10 Iunie 1839, e fără număr de ordine şi are următorul cuprins:

«La zece o lunii aceştia (Iunie) din provoslavnicii părinți Ştefan sân Petre Ciobotariu, vârsta lui triizăci ani, soția sa Smăranda fiica lui David Creangă vârsta ei douăzeci şi opt ani s'au născut un ficior primind Sf. botez la douăzeci a lunii aceştia în bisărica cu hramul sf. erarh Nicolai s'au numit Ioan naş fiindu-i Ioan Cojocariu din sat Humuleşti».

După cum vom arăta mai departe, chiar vârstele părinților sunt puse alandala în mitricele bisericeşti.

Unele informații culese din arhive, care pornesc din alte izvoare, se bat cap în cap cu datele aflate în aceste mitrice. Ele sunt în general interesante, căci proectează o lumină mai limpede asupra obârşiei neamului lui Creangă.

Spicuesc pe cele mai însemnate:

Intr'o catagrafie din anul 1820, se găsesc în Pipirig următorii capi de familie din neamul lui Creangă: Ion Criangă (sau Ion dela Braşov, întemeietorul familiei), David sân Ion Criangă, Gheorghe Criangă, Dumitru şi Ştefan Criangă.

După o altă catagrafie din 1829, rânduită de mitropolitul Moldovei, David Creangă din Pipirig avea în vremea aceea etatea de 33 ani, deci era născut pe la anul 1796; iar fiica sa Smaranda era de 11 ani, adică se născuse la 1818.

In 1831, vistieria Moldovei face şi ea o catagrafie a capilor de familie. Ioan Creangă, strămoşul, avea la acea epocă vârsta de 55 ani, deci s'ar fi născut în Ardeal pe la 1770—1772.

Toate însemnările din catagrafii sunt prețioase şi cuprind desigur mult adevăr; iar dacă se întâlnesc mici nepotriviri trebue să ne gândim şi la posibilitățile lor de eroare, căci datele sunt scoase din memoria oamenilor, fără acte la îndemână.

Dar cu familia paternă a scriitorului (Ciubotariu), lucrurile se încurcă rău de tot. Căci sunt foarte mulți «Ciubotari», de felurite neamuri, găsiți în «mitricele» bisericilor. Insuşi domnul Ungureanu recunoaşte că «nu toți Ciubotarii erau rude între ei, pentrucă vom vedea căsătorii între dânşii fără să-i lege vreun grad de rudenie...» «Nu cumva, adaugă d-sa, le spunea Ciubotariu la cei veniți din Ardeal şi care după obiceiul de acolo purtau ciubote?»

Observația pare judicioasă, după cum se poate vedea îndată. Astfel, «Ciubotari» şi «Smarande» se găsesc destui înscrişi prin mitrice, unii fără nici o legătură cu părinții scriitorului, iar când se încurcă anii şi numele oamenilor, atunci nu se mai poate stabili identitatea persoanelor.

Dacă în catagrafia dela 1829, Smaranda lui David Creangă avea 11 ani, după trecere de 10 ani (la 1839) ar fi avut numai 21 ani, iar nicidecum 28, cum se află trecută în matricola bisericii, în actul de naştere al primului său copil.

Pe de altă parte, Ştefan sân Petrea Ciubotariu, dacă avea 29 ani în 1835 (la prima sa trecere în căsătorie cu o altă Smarandă, a lui Ioniță Cujbă), nu este ertat ca după patru ani să aibă 28 ani, precum este scris în mitrica din 1839 şi anume în acelaş pretins act de naştere al lui Creangă. Această minune e imposibilă; iar actul, în halul acesta, nu poate face nici o credință.

Dar mai vine un alt fapt extraordinar. Tot în mitricele din Humuleşti se descoperă un al doilea act de naştere al lui Ioan Creangă, în anul 1842. Şi în acesta, ca şi în cel dela 1839, etatea părinților rămâne neschimbată; Ştefan de 30 ani, Smaranda de 28...

Transcriu întocmai şi pe cel din urmă:

«La 4 lunii aceştia (Februarie) din pravoslavnicii părinți Ştefan fii lui Petre Cebotariu vârsta lui 30 ani soția sa Smaranda fiica lui David Creangă vârsta ei 28 ani s'au născut un fii care primind sf. botez la 10 a lunii aceştia în biserica cu hramul sf. erarh Nicolai s'au numit Ioan fiindu-i naş Ion Cojocariu din satul Humuleşti».

Domnul Ungureanu, descoperitorul acestor două acte, se arată şi d-sa minunat, cu drept cuvânt. In această situație penibilă, neştiind ce să facă, se hotărăşte să renunțe, în cele din urmă, la ultimul act, susținând însă cu toată dârzenia pe cel din 1839. Gândindu-se şi d-sa la posibilitățile de eroare ale vremii, îi găseşte şi celuilalt o întrebuințare destul de cuminte, şi iată ce hotărăşte harnicul cercetător de arhive:

«După ce am găsit actul de naştere al povestitorului din anul 1839, am ajuns la convingerea că cel din 1842 nu poate fi decât actul de naştere al lui Zaheu, însă greşit».

Cred că n'ar mai fi nevoe de alte comentarii. Dacă domnul Ungureanu n'ar stărui înainte şi n'ar veni cu noui raționamente, căci ține să valorifice cu orice chip veracitatea documentului. Ca să ajungă la această țintă, d-sa reaminteşte ceeace ştim cu toții, că diaconul Creangă a fost hirotonit în luna Decemvrie 1859. E un fapt nediscutabil, constatat cu acte oficiale. Dar la data hirotonirii, după actul din mitrică, n'ar fi putut avea vârsta legiuită de 21 ani, ci abia 20 împliniți. Cum se face că a fost preoțit înainte de vreme? Şi de care act s'a servit candidatul ca să-şi dovedească etatea legiuită, pe care, după mitrică, n'o putea împlini decât la 10 Iunie 1860? La această chestiune, domnul Ungureanu nu răspunde nimic, deşi era dator să-şi pună măcar întrebarea.

D-sa mai invoacă lista de candidați, trimişi la seminaria Socolei de catihetul Conta, pe care figura şi Creangă cu etatea de 15 ani. Vârsta ar coincide cu actul bisericesc găsit în arhive. Ministerul, însă n'a ținut seamă de aceasta, căci nu i-ar fi putut elibera« formulnicul atestat» decât în anul următor, adică la 1860. Deci lista catihetului nuvine în sprijinul actului, ci dimpotrivă. Ea nu face nici o dovadă a vârstei, căci părintele Conta o trecuse desigur în repistre pe simpla declarație a elevului sau a părintelui său.

Cu privire la «formalnicul atestat», discuția se face de prisos. Creangă şi-a primit actul în termen legal, adică la 1859, după împlinirea vârstei legiuite de 21 ani. Intârzierea atestatului era pricinuită numai de faptul că clericul nu făcuse încă dovada cu acte că întruneşte condițiunile de vârstă pentru hirotonire. De asemenea, e sigur că actul din biserica Humuleştilor nu l-a putut produce, nici înfățişa autorităților. Se înțelege că, în cazul acesta, ar fi fost silit să mai aştepte încă doi ani, până la hirotonirea sa, ceeace nu s'a întâmplat.

Atât din punctul de vedere formal, cât şi al funcțiunei sale în momentele însemnate ale vieții scriitorului, actul descoperit de domnul Ungureanu nu poate fi socotit autentic. D-sa trebue să se mulțumească în schimb cu celelalte documente, destul de interesante, descoperite în arhivele Statului, care îl răsplătesc cu prisosință de o muncă atât de migăloasă.

In lipsă de documente autentice, pentru stabilirea vârstei lui Creangă, e cuminte să ne mulțumim odată pentru totdeauna cu data de 1 Martie 1837, pe care ne-o dă însuşi scriitorul în autobiografie şi în albumul festiv al «Junimii».

Trebue să-l credem.

Dealtfel, posteritatea a fost mai puțin scrupuloasă ca noi. Ea l-a primit cu glorie în sânul său, fără documente oficiale şi acte autentice.

Nicolae Țimiraş

ARTE PLASTICE

PICTURA LA SALONUL OFICIAL Puşi în fața celor câteva sute de lucrări expuse la salon, ni se pune întrebarea dacă nu cumva asistăm la înmormântarea unei întregi epoci. Dacă nu cumva noi, cei de azi, am devenit spectatori înstrăinați de formele vechi ale epocii trecute. Dar ar fi păcat şi încă odată greşit să tragem concluzii grăbite asupra identității noastre spirituale, deşi această înstrăinare, de astădată, ar putea fi socotită de bun augur. Vom încerca totuşi să lipsim şi actuala expoziție de criteriile severe ale acestui punct de vedere, lăsând fiecăruia în parte putința de a se revizui din îndemn lăuntric.

In numărul trecut al revistei, confratele V Beneş a subliniat absența la salon a artiştilor ardeleni şi a susținut că eventuala lor colaborare ar fi putut înviora atmosfera lâncedă care se desprinde din ansamblul salonului. Afirmațiile conțin mult adevăr, lucru firesc, deoarece între criticii noştri, d-l V. Beneş este singurul care a urmărit îndeaproape realizările artiştilor ardeleni.

Multă vreme, artiştii ardeleni au fost clasați la periferia vieții artistice, fiind crezuți refractari principiilor şcoalei moderne. Acestui fapt se datorează în mare parte cearta artiştilor din Ardeal cu Salonul. Cei câțiva care au mai păstrat raporturi cu această instituție, prin lucrările expuse anul acesta dau argumente suficiente atitudinei critice enunțată de d-l V. Beneş. Timpul a confirmat într'adevăr valabilitatea principiilor de care au fost călăuziți aceşti artişti, izolați în aceeaşi măsură de public cât şi de oficialitate.

La saloanele oficiale din ultimii doi ani, lucrările trimise de Bilțiu şi Nicolae Brana au trezit în public un mare interes. In expoziția de acum, aceiaşi pictori formează singura punte de legătură cu realitatea socială. La întrebarea, care sunt principiile estetice potrivt cărora e cu putință crearea acestui raport spiritual, rămâne un singur răspuns: iubirea închinată omului, respectul cu care este privită viața. Formal această atitudine se încadrează în viziunea realistă. Şi nu ni se pare simplă întâmplare faptul că acest fel de a înțelege creația îi este dat să prindă chiag din strădania Ardelenilor. Ştim cu toții în ce măsură Ardealul este o şcoală a omeniei şi a celui mai cuprinzător spirit de analiză şi adâncire a unui adevăr.

«Crucificare» se intitulează lucrarea trimisă de pictorul Traian Bilțiu, subiect rupt din crunta istorie pe care o trăim acum. E vorba de îngenuncherea poporului, la care a fost supus încă odată. Fără să fie un romantic, pictorul Bilțiu a făcut uz de o anumită libertate în organizarea planurilor compoziției. Aservirea acestora unui conținut, îl apropie de un anumit spirit literar, ceeace, e drept, oboseşte efectul plastic, al ansamblului. In afară de acest inconvenient, lucrarea este ținută într'un ritm de linii şi forme de o mare sugestivitate. Dragostea şi râvna cu care este urmărit fiecare detaliu, conştiința critică a artistului, dau lucrării o atmosferă sacră, care o va păstra vie peste ani.

D-l *Nicolae Brana*, cu o mai accentuată aplecare spre liric, scaldă în reflexe albastre un grup de țărani, care se refugiază. Ii vede pe câmp porniți cu straițele în spate; femei şi copii cu legături care le îngreunează mersul, străbat drumul, înconjurați de o tristețe, pe care artistul ştie s'o facă simțită. In altă lucrare, țăranii şi țărăncile înconjoară cu mâinile lemnul de stejar al unui crucifix. Nimic teatral în atitudini, dimpotrivă o stângăcie firească, o reținere. Gesturile sunt moi, nedecise. Forța expresivă a lucrurilor constă probabil tocmai în această ezitare, mărturie a zăvodurilor interioare, de care artistul se apropie cu oarecare teamă; dar fiind că instinctul său creator e destul de puternic nu arareori talentul lui surprinde adevărul plastic în cel mai originar aspect al său.

In rest, compoziția e susținută doar de d-l *Marius Bunescu*. D-sa reia un vechiu şi obişnuit subiect pentru un artist: «Familia artistului», o lucrare în mărime originală cu un grup de patru figuri în planul din față şi cu un peisaj citadin în planul din fund. Spiritul documentar şi oarecum direct, în care este ținută lucrarea, ne lasă să întrevedem intențiile de sinceritate ale artistului. Totuşi un anumit spirit academic, o insistență meşteşugărească lipseşte această lucrare de accentele sensibile, notă care e cu atât mai necesară într'un subiect de natura celui tratat. Este de reținut în schimb calitatea de portretist a d-lui Marius Bunescu.

Un portret bun semnează d-na *Cuclin Zoe*. Ținut în tonuri sobre, măsurat şi urmărit îndeaproape, ca formă şi materie, acest portret este mărturia unei seriozități de rar meşteşugar.

D-l *N. Stoica* prezintă un tablou intitulat «Amator de icoane». O figură cu o icoană, pe un fond roşu, în care se relevă încă odată calitățile de portretist ale acestui pictor.

D-ra *Cordescu Marcela* expune un foarte inedit subiect, o macedoneancă tânără şi semeață. Lucrarea interesează şi reține pentru finețea cu care artista estompează o formă, dar nu-i mai puțin adevărat că această lucrare are în acelaş timp şi reale calități de culoare.

D-l *Eremie Profeta*, crescut în şcoala ardeleană şi debutant la salonul oficial a trimis portretul unei femei oarbe, lucrare de o mare adâncime psihologică şi în aceeaşi măsură strunită de un încercat meşteşug.

D-l *Octav Angheluță* expune un portret şi o natură moartă. Reținem spiritul sobru cu care se afirmă talentul d-lui Angheluță în drumul său spre maturitate. O fugă de efecte uşoare şi în general un cult pentru justa dialectică a elementelor, definesc acest drum.

D-l *Aurel Ciupe* expune un peisaj depe Timiş, cu o cromatică de limpezimi în care meşteşugul şi sensibilitatea se întrec între ele. E ceva măsurat şi onest în toată opera acestui pictor, o notă de distincție şi acuratețã, care obligă la o trăire similară.

D-na *Rodica Z. Codreanu* aduce două din lucrările pe care le-am văzut şi în expoziția personală. Talentul d-sale rezistă la proba unei expoziții colective.

D-l *Horia Damian* expune două peisagii în tonuri fumurii şi dramatice. O pictură de temperament care aminteşte viziunea lui Vlamink.

D-l *Dumitru Ghiață* a trimis una din cele mai caracteristice lucrări pentru viziunea d-sale. O compoziție înțeleasă în sensul pleinceriştilor, dar strâns legată de desen şi cu o coloratură de un foarte larg registru tonal.

D-l *Iosif Iliu*, tânărul şi cunoscutul ilustrator, a trimis o lucrare care poartă semnele unei căutări în plină desfăşurare. Procesul culorii şi raportul ei cu forma este desbătut cu seriozitate.

D-l *Sorin Ionescu*, un portret interesant ca expresie, dar întâmplător şi nestăpânit ca meşteşug.

D-l *Dem. Iordache*, expune flori şi un peisagiu. Neadâncite cromatic, lucrările acestea au totuşi o frumusețe, care se întrupează din sentimentul larg cu care artistul tratează materia, colorând-o cu mari făşii de lumină.

D-l *Istrate Alexandru*, vădit preocupat de ambianța tonală încearcă acorduri inedite.

D-na *Natalia Istrate*, un peisagiu împestrițat capricios şi cald iar alături o compoziție, în care desenul fin şi simțul de culoare se întâlnesc într'un subiect de subtile rezonanțe feminine.

D-l *George Löwendal*, se pare că se izolează tot mai mult, adâncind până la obsesie căutarea amănuntului. E vorba de un realism care în curând nu va mai păstra nici un alt raport cu artistul decât cel de natură tehnică.

O natura moartă cu câteva tonuri clare, just puse, este lucrarea semnată de d-l *Ion Olteanu*.

D-ra *Petraşcu Mariana*, continuă evident directivele părintelui ei. Reținem în deosebi fermitatea cu care se exprimă.

D-l *Phoebus Alexandru*, preocupat de anumite procedee stilistice, care amintesc de pictorul Deraine, tratează un interior țărănesc. Indiferent de autenticitatea viziunii, această lucrare izbuteşte să trezească interesul vizitatorilor. Ceeace-i reproşăm este însă o împestrițare pedantă, din care rezultă dislocarea detaliului din organic.

D-na *Elena Popea* expune o marină cu albastruri foarte inedite. O compoziție ar fi fost mai căutată şi mai distinctă în ansamblul salonului.

D-na *Ana Tzigara Berza*, nişte flori şi un atlan, colorate bogat şi cu rară prețiozitate în urmărirea nuanțelor

D-l *Alexandru Țipoia*, foarte personal, de o profunzime şi o seriozitate care dau tinereții acestui artist un deosebit prestigiu. Peisagele expuse sunt evocate cu o sensibilitate pentru care fantasticul constitue un climat.

D-l *Ion Țuculescu* evoluează în cadrul unor principii din ce în ce mai definite. Retina sa ştie să prindă caracteristicul cromatic al naturii şi redă aspecte, care deşi de o anumită răceală, impun prin fermitatea temperamentală cu care sunt spuse.

D-l *Gh. Vânătoru* se situează în linia impresioniştilor. Cultul său pentru cromatic şi în general pentru problemele culorii îl situează printre cei mai valoroşi pictori din generația tânără. Atât peisagiul cât şi natura moartă, expusă cu acest prilej sunt lucruri care definesc ele singure valabilitatea unui talent.

D-l *Anatol Vulpe*, se dovedeşte un căutător al expresiei, căreia încearcă să-i subordoneze elementele formale, ă ceva mocnit, de ape afunde, în lucrările sale.

D-l *Geo Zlotescu* se află pe aceeaşi poziție, afirmată în expoziția de astă toamnă. Aspectele rurale prind conture inedite în opera acestui pictor, iar paleta şi-a găsit un interpret, pe cât de original, pe atât de controlat.

D-l *Şerban Zainea*, în natura moartă, prezentată cu acest prilej, ne anunță aspecte noi.

Ion Vlasiu

INSEMNĂRI

PERICOLUL RUSESC. Spuneam, într'un articol trecut, că singura politică externă, de astăzi, a Statului român e reîntregirea hotarelor. Acum adăugăm: reîntregirea hotarelor până la limita firească a întinderii populației româneşti şi adunarea tuturor conaționalilor din regiunea carpato-dunăreană înlăuntrul acestor hotare. Vechile aşezări din Peninsula balcanică să fie sprijinite să dobândească autonomii locale, puse sub protectoratul nostru sau a puterilor prietene, cari le vor garanta şi ocroti drepturile naționale.

Mai spuneam, în acelaş articol, că cei ce ne vor întinde o mână de ajutor pentru realizarea acestor aspirațiuni îndreptățite vor fi îmbrățişați de noi ca prieteni, iar cei ce se vor pune deacurmezişul revendicarilor noastre, din orice motive, nu vor putea fi socotiți decât ca vrăjmaşi.

La 22 Iunie, armata română, alături de armata Reichului, puse amândouă sub comanda Generalului Ion Antonescu, a atacat, din Bucovina până la Gurile Dunării, monstrul rusesc, care, anul trecut, ne-a răpit, pentru a treia oară, Basarabia, trup din trupul Moldovei lui Ştefan cel Mare. Iar Reichul german s'a hotărît să-şi pună în cumpănă întreaga forță uriaşă pentru a stârpi de pe fața pământului, otrava bolşevismului, care amenință de atâta vreme să surpe din temelii întreaga civilizație umană.

România are meritul de a fi distrus cea dintâi bolşevismul, care, la sfârşitul războiului trecut, reuşise să se cuibărească pe pământul vecinei noastre dinspre Apus, cu scopul de a cuceri pentru flamurile roşii întreaga Europă centrală. Reacțiunea fascistă şi național-socialistă împotriva comunismului a urmat abia dupăce armata română răsturnase domnia lui Bela Khun, ucenicul dogmelor leniniste şi trotzkiste dela Moscova.

Datoria întregei țări, azi, e să fie zid în jurul oştirii şi în jurul steagurilor ei. Numai aşa vom smulge biruința.

Atitudinea noastră personală față de Rusia nu e dictată de evenimentele în curs de desfăşurare. E cu mult mai veche. Intr'un studiu, intitulat «Moscova», scris cu prilejul tratatului franco-polono-rus din 1932 şi publicat în volumul «Valuri Politice», apărut în 1933, spuneam:

«Politica externă a României sau mai exact a neamului românesc, din vremurile cele mai îndepărtate, e întoarsă cu fața spre Răsărit, spre linia ce porneşte dela Marea Baltică şi sfârşeşte în Mediterana orientală. Dela Sciții preistorici, dela năvălirile barbarilor până la Ruşi şi Turci, aproape toate furtunile ce s'au deslănțuit pe pământul nostru dintre Nistru şi Tisa au pornit dela Răsărit. Primejdiile ce amenință astăzi şi în viitor România se găsesc tot spre acest punct cardinal geografic».. (pag. 184).

Şi iată, că a sunat ceasul, când s'a trecut la fapte de arme pentru liberarea popoarelor de sub odiosul jug bolşevic.

Războiul României spre Răsărit e pe deplin îndreptățit. Din documentele publicate de curând rezultă, că Rusia a ocupat volnic Basarabia şi Bucovina de Nord, deşi nu-şi exprimase această intenție în acordurile din 1939, încheiate cu Reichul. In aceleaşi expuneri documentare se arată că Rusia sovietică voia să atace România, după răpirea Basarabiei, spre a ajunge în Balcani şi că revendica Strâmtorile. Urmarea, deci, vechiul vis panslavist. Ce robie ne pregătea Moscova e de prisos să o mai spunem.

Dar războiul împotriva Rusiei pentru noi e şi o reparație morală. Am început să spălăm de pe obrazul țării ruşinea din anul trecut şi o vom spăla până la sfârşit.

Octavian C. Tăslăuanu

IMPOTRIVA ASIEI IN MERS

Românii au purces la luptă pe calea marei lor tradiţii. Ei s'au opus totdeauna cu armele Furiei dela Răsărit, Asiei care pogoară până la Nistru, una singură sub speciile cele mai varii, sub chipul mongolic al hoardei de aur, sub chipul mongoloid al Rusului modern.

Incepând cu secolul XVII, noi am luptat cu Asia, altminteri decât Ştefan cel Mare: am căutat să dăm Stepei o formă, să-i impunem un chip. In opera unor Români zace, în parte, secretul marei convertiri a Barbariei ruse, la geniul european.

Un Român, care se intitula «arhiepiscop al Kievului şi domn de moşie al Moldovei» a fost acela care a dăruit Rusiei suflul de misticitate ortodox, acela care a făurit din această stirpe de barbari un receptacol al «pravoslavniciei», un mediu prielnic celei mai înalte exaltări. Lui Petru Movilă i se datorează, aşa dar, primatul pe care acest imperiu al Nimănui l-a deţinut mult timp între statele ortodoxe ale lumii.

Un alt Român, Nicolae Milescu Spătarul, a deschis Rusiei perspectivele sale împărăteşti. El a explorat — cu un premergător al oştirilor cuceritoare — întinsul tundrelor siberiene peste care avea să domnească, spre dezastrul Moldovei sale dragi, — a patriei nostalgice pe care o evoca în cursul expediţiei sale, — ţarul Rusiei barbare.

Chiar şi acela considerat în genere ca «părintele literaturii ruse», Antioh Cantemir, e un român de sânge — fiul principelui, Dimitrie Cantemir, şi al Smarandei Cantacuzino, ea însăşi fiica unui mare domn al Ţării.

Şi dacă e să amintim că legile civile ale Rusiei au fost cele cerute odinioară lui Alexandru Lăpuşneanu de ţarul Ivan IV al Moscoviei — că aceste legi sunt cele de tradiţie romană ale Moldovei, că Alexandru Lăpuşneanu a pus pe cineva să le traducă în limba slavonă oficială, pentru usul autocratului rus, — vom înţelege poate ce imensă parte are Moldova în europenizarea, pe toate tărâmurile, a Barbariei dela Răsărit.

Sub specia ei europeană — chip din chipul Moldovei — ea s'a manifestat, însă, tot ca o Asie în mers, o altă cumplită incarnaţie a Hoardei.

Comunismul era de fapt, întoarcerea la izvoare. Rusia îşi lepădase masca. Ţarismul fascinat de miragiile Europei dispărea, şi Rusia îşi afirma, pe faţă, antica ei funcţiune, de mumă a Negurei, de patrie a celor fără lege. Opera lui Petru Movilă, a lui Antioh Cantemir era la pământ. Pe cărările bătute de Nicolae Spătarul, Asia venea încă odată spre noi...

De aceea lupta noastră înveşmântă caracterul ei tradiţional, de luptă pentru valorile etern europene, — simbolizate pe un plan sublim de creştinism. Scut al Creştinătăţii, Poartă a Creştinătăţii, România opune Barbariei nu numai piepturi înflăcărate, spade purtate de mâini fără prihană, ci şi conştiinţa marilor valori pe cari le-a afirmat şi le-a apărat în lume.

Şi — ca să amintim cuvintele săpate pe piatra de mormânt a unuia dintre fraţii Buzeşti răpus într'o luptă cu Hoarda — nu va fi nici de astădată «pre voia câinilor de Tătari».

Dan Botta

ZIUA DREPTĂŢII

Ţara româncească sguduită de surparea hotarelor sale în anul fatal 1940, umilită şi lovită din toate părţile, tânjind de dorul dreptăţii şi purtându-şi rănile adânci, sub ochii vecinilor gata să sară din nou asupra ei, astăzi şi-a ridicat fruntea dela pământ. Peste pământul robit al Moldovei apără braţul Patriei. Să însemnăm această zi pe scuturile cetăţilor noastre! Cei ce se gândesc să ne strivească în picioare să ia aminte! Până la marginea pământului sfânt, până unde şi-a întins din străvechi ramurile sale stejarul fiinţei româneşti, cerurile şi ogoarele spun de ceasul cel mare care va sosi în curând. Steagurile noastre vor lumina din nou acolo unde le-a fost menit să stea deapururi. Fără de legea strigătoare la cer, îndurată în tăcere şi în amar, de un popor întreg care în sufletul său numai pace dorea, pacea domniei lui Alexandru cel Bun şi ale cărui cântări evocau în durere timpurile fericite când ţara înflorea în larguri domoale, netulburată de nimeni ,fără să râvnească la bun strein, — monstruoasa uneltire de eri, e biruită azi de sabia dreptăţii, în care am crezut cu tărie. Semne ale mântuirii, evenimentele pe care le trăim, vestesc judecata care va veni, neîncetat aşteptată ,dorită cu încruntare.

PROFESORUL N. CARTOJAN LA ACADEMIA ROMÂNĂ

Academia Română a primit, printre aleşii săi pe profesorul N. Cartojan. Predecesorul Domniei Sale, savantul care în opera sa de căpetenie a adus o lumină călăuzitoare pentru cunoaşterea trecutului românesc, descifrând din bogatele mărturii toponimice, prezenţa neîncetată a poporului românesc în Dacia, — istoricul literar, cercetătorul vechilor scrieri române, n'ar fi putut să-şi dorească un urmaş mai vrednic de truda sa. Nicolae Drăganu, profesor la Universitatea Daciei Superioare, odihneşte în cimitirul dela Cluj. Ci în Templul Nemuritorilor, făclia celui ce cobora din muntele Ţibleşului, e ridicată de un fiu al câmpiei depe marginea fluviului dela Miazăzi, în fericită şi simbolică succesiune, în care noi vedem un act de solidarizare a întregului pământ al Patriei sub glorioasele cupole. Noul ales şi-a consacrat cercetările sale îndelungate, mai ales acelui domeniu al istoriei literare în care foarte puţini se încumetă să pătrundă: vechea literatură populară. Descoperind isvoarele apuselor legende şi poveşti, Domnia Sa a explorat câmpul românesc al răspândirii lor, punând în lumină reţeaua de drumuri pe care ele le-au străbătut. Monografii ale cărţilor populare, studiile sale, neîntrecute prin planul lor impunător, rezumă un capitol de temelie din istoria culturii româneşti: flora acelor scrieri, crescută în preajma bisericei, care cuprind vechi credinţe şi erezuri, legende hagiografice, vieţi eroice. Varietatea lor, precum şi faptul că cele mai multe dintre ele au avut o circulaţie pe tot cuprinsul locuit de Români, sunt mărturii despre unitatea vechei culturi româneşti, despre legăturile neîntrerupte între membrii familiei de viţă romană de pe malurile Istrului, peste toate graniţele politice întâmplătoare. Prin alegerea profesorului N. Cartojan, Academia Română a deschis porţile sale unui pelerin al mânăstirilor şi al satelor noastre umile, prin care au trecut străvechile legende despre sfinţi şi împăraţi.

PREABUNUL IMPĂRAT

Articolul cu acest titlu al domnului N. Lascu, publicat în revista «Transilvania», merită consacrarea unei ore de gândire. In ultimii ani numai I. Valaori şi N. I. Herescu au înfăţişat atât de curate aspecte ale culturii şi ale istoriei romane, ca şi acelea pe care pana domnului N. Lascu le pune în lumină. Ne aducem aminte de magistralul studiu al celui dintâi, «Secolul lui August», publicat în Revista Clasică, şi ne este prezentă cartea celui din urmă, «Cacte Clasice» care ne-a purtat prin faţa atâtor glorii romane. Ci în lauda figurei împăratului pe care senatul roman l-a numit «Optimus» — Preabunul, N. Lascu pune pasiunea celui ce evocă la altarul patern memoria întâiului străbun. Traian Impăratul! Geniul Romei eterne animă toate faptele sale: el îi va purta acvilele biruitoare întinzând marginile imperiului ei şi-l va face să aducă pe pământul italic fericirea şi împăcarea. Indemnăm pe cei tineri să citească scrieri ca acestea pentruca sufletele să li se umple de bucuria unor timpuri trăite de aceia dela care neamul lor coboară. Reproducem capitolul final al articolului domnului Lascu:

«Pentru noi el este Preabunul Impărat, Intemeietorul. Cucerind ţara celor ce credeau în nemurire, a adus pe aceste plaiuri o frântură din eternitatea Romei. In inima Cetăţii Eterne în măreţul for al Impăratului cuceritor, stă săpată în marmoră, mai tare decât dintele miilor de ani, Cartea Facerii neamului nostru. Coloana lui Traian, cea mai grandioasă expresiune istorică la care arta figurată romană a ajuns vreodată, înfăţişează epopeea luptei unui popor dispreţuitor de moarte, dar care-şi iubia ţara, împotriva puterii nemăsurate a Romei. Nu ştii ce să admiri mai mult, hotărîrea fermă a Romanilor de a învinge, sau dârzenia şi disperarea cu care poporul lui Decebal îşi apără glia strămoşească. Scenele ce reprezintă desfăşurarea întâmplărilor din cele două războaie au o succesiune din ce în ce mai dramatică, până spre desnodământul final, care este cea mai patetică scenă de pe întreaga coloană. Când se dovedeşte zădarnică orice încercare de a opri înaintarea implacabilă a soldaţilor împărăteşti, când fruntaşii preferă să bea cupa cu venin decât să cadă în robie, Decebal, văzându-şi spulberat orice vis de glorie şi măreţie, pierdută însăşi existenţa patriei, se străpunge cu propria-i sabie, înainte de a fi prins de cavaleria romană. Dar Destinul îşi urmează calea: printre autohtonii legaţi de ogorul străbun apar oameni noui, aduşi din toate colţurile Imperiului; cu toţii vin însă în numele Romei Eterne, aducătoare de bunăstare şi civilizaţie. Căci, prin cucerirea lui, Traian nu aduce în Dacia pustiul distrugerii ci asvârle cu dărnicie, în brazda scăldată în sânge, sămânţa rodnică a unei vieţi nouă. Dela Cezar şi Augustus, care au pus temelii trainice civilizaţie romane în Apus, geniul Romei nu s'a manifestat cu atâta putere creatoare ca acuma. Lumina civilizaţiei, adusă de Traian aici, a rămas mereu aprinsă prin veacuri; ea n'a putut fi stinsă de niciuna din vicişitudinile istoriei. Valuri de barbarie, jafuri şi pustiiri s'au abătut asupra vlăstarelor altoite de Roma; neamuri silnice şi stăpâniri vrăjmaşe au ţinut în întunerec şi sclavie pe fii falnicilor legionari, lăsaţi de Traian în numele Romei. Dar ei au supravieţuit tuturor revărsărilor, retrăgându-se în Cetatea de munţi a Carpaţilor, de unde se coborau apoi spre dealurile domoale şi se întindeau până departe în câmpiile încinse de brâul argintiu al apelor. Chiar atunci când trupul neamului a fost fărămiţat, când se părea că a fost secătuit orice izvor de viaţă şi s'a pierdut orice urmă de cultură din cauza vestmintelor străine pe care le îmbrăca, flacăra nobilă a romanităţii a pâlpâit neîntrerupt Numele magic al Romei, care a rămas la rădăcina numelui însuşi al acestui neam, a hrănit-o cu sevă nepieritoare. Impotriva tuturor adversităţilor, această flacără a crescut mereu, a încălzit sufletul neamului şi a topit lanţurile despărţitoare ale robiei: după aproape două mii de ani, dintr'o turmă risipită de sclavi s'a format pe întinderile vechei Dacii un popor mândru de a se şti descendent al Romei puternice şi binefăcătoare.

...Iar acum, când orânduiri vremelnice au despărţit din nou trupul neamului şi i-au sfâşiat sufletul, figura Preabunului Impărat asociată la aceea a Romei Mame, trebue să apară scăldată în lumină de apoteoză. Ea trebue să fie pentru toţi o mustrare şi un simbol; o mustrare, pentru că nevrednicia noastră a lăsat să fie ştirbit patrimoniul Daciei de odinioară, moştenire sfântă a Impăratului Intemeietor. Umbrele soldaţilor Romei vor rătăci printre ruinele castrelor romane dela Porolissum şi dela Largiana şi nu se vor odihni până ce urmaşii lor nu vor străjui din nou acolo unde i-a aşezat Traian. Ea mai trebue să fie şi un simbol pentru ca, în desnădejde, să mai credem încă în planurile tainice ale Providenţei care veghează asupra fiilor Romei. Vijelii trecătoare, puhoaie turburi şi sălbatice nu vor putea — după cum n'a putut nici potopul celor două milenii — mişca niciuna din pietrile unghiulare pe care Traian le-a pus la temelia aşezării sale, pecetluite cu veşnicia Romei. Roma să fie, ca şi în trecut, vatra dela care să luăm focul sacru al conştiinţei originii şi misiunii noastre în lume; şi, asemenea eroului din legendă, care căpăta puteri nouă la atingerea pământului străbun, din bezna viitorului să ne întoarcem mereu privirile înapoi spre făclia ce dela Roma luminează de două mii de ani. Să nu uităm că chiar atunci când Dacia a fost părăsită de armată şi oficialităţi, cei mulţi şi umili au rămas să înfrunte toate primejdiile, înfrăţiţi cu pământul pe care-i aşezase pentru totdeauna Preabunul Impărat. Şi i-a găsit aici istoria, şi-i va găsi atâta timp cât pământul acesta va mai fi locuit de oameni! Popoarele modelate de pământul pe care prind rădăcini, se supun legilor lui. Şi nu va fi putere pe lume care să le împiedice a tinde mereu să împlinească, veac după veac şi mileniu după mileniu, poruncile legilor pământului lor. Nicio suferinţă, nicio jertfă, nicio sângerare nu le va înspăimânta. Nicio huzurie a păcii nu le va moleşi până într'atâta, ca să se supună, fără luptă unor legi omeneşti străine, potrivnice pământului din care se hrănesc».

Emil Giurgiuca

IDEIA DE REVOLUŢIE PERMANENTĂ

Constatarea că noţiunile primesc tălmăciri deosebite, ca semnificaţie şi conţinut, în funcţie de vederile şi spiritul epocilor istorice prin care circulă, este un adevăr care a cucerit de mult teren solid în câmpul gândirii filosofice. Se ştie acum, şi se consimte unanim, că fiecare epocă toarnă în tiparele sferei naţionale conţinutul cel mai potrivit vederilor ei şi dă acestui conţinut o semnificaţie proprie ei, în funcţie de valorile dominante în spiritualitatea ei.

Dar fluctuaţia nu se petrece numai între epoci: Ea are loc şi înlăuntrul aceleiaşi epoci, după formele de viaţă cristalizate sincronic în ea. Căci ceeace fixează în ultima instanţă conţinutul şi semnificaţia unei noţiuni este o concepţie deviată, cu spiritualitatea şi valorile ei. Şi astfel, noţiuni bătrâne, noţiuni intrate de mult în patrimoniul gândirii omeneşti, prin circulaţia lor în vreme, primesc mereu sevă proaspătă...

Ideea de revoluţie permanentă a avut acelaş destin.

Ea a luat corp în concepţiile socialiste şi comuniste. Acolo şi-a găsit, întâiu, teoretizarea şi aplicarea pe teren, în special prin pana lui Leon Ttrotzki, iar deacolo, prin intermediul programului social, a trecut în câmpul revoluţiilor naţionale.

Numai că ea a intrat în ideologia revoluţiilor naţionale altfel, cu un alt conţinut şi cu o altă semnificaţie.

In concepţia socialistă şi mai ales comunistă, revoluţia permanentă este un instrument de distrugere. Ca atare, are obiective fixe, bine precizate: Ea urmăreşte să sfarme, prin violenţă chiar, toate bastioanele capitaliste oriunde s'ar găsi ele şi numai după aceea, pe ruine, să procedeze la construcţia unei lumi noui, socialiste, pe bazele marxismului. Chiar cucerirea puterii într'un stat de pe glob nu este şi nu trebue să fie altceva decât un punct de plecare pentru noui dărâmări, până la atingerea integrală a ţelului final: distrugerea totală a lumii capitaliste. Aceasta a fost ideia călăuzitoare a lui Leon Trotzki după cucerirea puterii în Rusia.

In cadrul concepţiilor naţionaliste ideia de revoluţie permanentă îmbracă un alt înţeles. Ea îşi păstrează sensul originar de dărâmare: dar nu înseamnează şi nu urmăreşte o dărâmare materială, operată violent; ci înseamnă o revoluţie sufletească; adecă, o dărâmare şi o răsturnare de mentalitate. Ea înseamnează o întoarcere a omului la el însuşi, la sufletul său şi la valorile eterne ale tradiţiei neamului lui şi-i impune o revizuire de credinţe şi deprinderi de viaţă, ca, apoi, uşurat de balastul celor îmbătrânite şi perimate din concepţiile şi deprinderile lui, să se pună de acord cu vremea şi să păşească în cadenţa vremii.

Aceasta pentrucă obiectivele urmărite prin cele două tipuri de revoluţie sunt deosebite: în revoluţia comunistă este vizat un obiectiv material, instituţiile capitaliste; în revoluţiile naţionale se vizează spiritualul, — omul şi sufletul lui.

Comunismul, obsedat de furia distrugerii sistemului de viaţă capitalist, lasă pe al doilea plan problema reeducării omului şi-l hrăneşte întâiu cu credinţa în necesitatea acestei opere de distrugere, de o valoare imediată şi-i ajută să-şi însuşească o tehnică perfectă a violenţei. Revoluţiile naţionale se îngrijesc întâiu de om, conştiente că numai prin reforma omului se va putea ajunge la temeinice orânduiri noui în viaţa socială şi spirituală a neamurilor, — o reformă pe linia iubirii nu a urii dintre oameni,

De aici deosebirile profunde, cari dau înţelesuri deosebite ideii de revoluţie permanentă; de unde consecinţe deosebite pentru viaţa istorică.

Pentru comunism, revoluţia permanentă înseamnează finalul unei lupte, — cea de dărâmare a unei lumi, de unde trebue să înceapă o altă luptă, cea constructivă; pentru revoluţiile naţionale, revoluţia permanentă fixează încă dela început punctul de plecare pentru făurirea unei noui lumi, realizabilă numai prin transfigurarea interioară a omului, care odată desăvârşită, va înlătura firesc lumea veche; prin urmare, revoluţiile naţionale îşi încep opera constructiv, fiecare pas pe linia desăvârşirii omului constituind un câştig pentru cauza urmărită.

Va înţelege lumea românească unde sunt temeiurile trainice ale vieţii, şi înţelegând, să ia drumul cel bun?

Ion Covrig-Nonea

CELE DOUĂ FEŢE ALE ARDEALULUI

Neardelenii n'au desprins din peisagiul ardelean decât ciudăţeniile şi disonanţele unei vieţi trudnice şi migăloase. Noi, cei care ne-am legat amintirile de plaiurile mucenicului din Albac, purtăm în sânge Ardealul ca pe o sevă, gravă şi stenică. Stilul vieţii ardeleneşti are ceva din severitatea şi puritatea oamenilor medievali. Provincia cu asperităţi de colţuroasă cremene în nume are două feţe, întocmai ca acel tablou de ciudatul Brueghel, împărţit în două, reprezentând pe de o parte infernul, pe de alta purgatoriul.

Timpul a trecut prin fiinţa Ardealului, aşa cum trecură repezile şuvoaie de munte prin albiile stâncoase ale Călimanilor. Nimic nu s'a clintit în fiinţa eternă a provinciei transilvane. Ardealul nu ş--a risipit sufletul, ci l-a ocrotit cu teamă, făcând dintr'însul nucleul dinamic al bătăliilor ce s'au succedat cutremurătoare.

Ardelenii au avut o fire sfâşiată de impulsii antagoniste, o individualitate dramatic construită. Pe un plan, sete metafizică de libertate şi independenţă, pe altul cuminţenie politică, echilibru şi prevedere. Conştiinţa transilvană s'a concentrat, spiritul ardelenesc s'a densificat, pentru a crea ceea ce numim azi: climat ardelean.

Ardealul are două feţe. Şi nu oricine ştie să vadă dincolo de aparenţele înşelătoare. Este necesară, pe lângă o contemplaţie activă, şi familiarizarea cu climatul provinciei. Ardelenii se mişcă pe traectoria unui instinct sigur al realităţilor transcendentale. Pentru ei, asceza este o concluzie a vieţii şi nici de cum un instrument de transcendere a trăirii. Poate că oamenii din Ardeal au o anumită inapetenţă pentru viaţa comună. Aceasta vine însă de acolo că ei au o relevaţie direct interioară şi nu cosmică a adevărului.

Dealungul lui trece Mureşul lenevos, cu nenumărate cotituri prin luncile năpădite de sălcii. Apa curge calm şi majestuos, aşa cum navighează arca Ardealului prin meandrele şi coturile unei istorii crâncene.

George Sbârcea

INCEPUTURILE VIEŢII ROMANE IN SUDUL BASARABIEI

Pentru cei ce mai stau să ne conteste drepturile asupra pământului Basarabilor şi al voevozilor Moldovei, găsim nimerit să amintim aici că istoria garnizoanelor romane puse de pază la Nordul gurilor Dunării şi chiar pe ţărmul nordic al mării Negre, — garnizoane a căror prezenţă presupune începuturile unei înfiripări de viaţă romană — se deschide cu mijlocul secolului prim după Hristos, înscriind în paginile trecutului o trudă continuă, reluată de ostaşii români, pentru apărarea unuia din cele mai sbuciumate hotare de ţară. Rândurile reproduse mai jos din studiul «Garnizoana romană în Sudul Basarabiei» de P. Nicorescu, vădesc o desvoltare a ţinuturilor dela gurile Dunării în strânsă legătură cu restul Daciei.

«Aceste ţinuturi au fost ocupate efectiv de către Romani în urma expediţiei lui T. Plautus Silvanus, care a avut loc în anii 52—53 d. Hr... O garnizoană romană este aşezată în Chersonesus şi împăratul Nero se gândeşte în mod serios a creea la Nordul mării Negre o nouă provincie: *Scythia*.

In timpul lui Domiţian, în urma înfrângerilor suferite de Romani din partea Dacilor, garnizoanele romane dela Nordul gurilor Dunării au fost retrase şi regele clientelar al Bosforului primea subsidii pentru a întreţine o miliţie, care să asigure pacea în ţinuturile dela Nordul mării Negre.

Traian fiind angajat cu supunerea Daciei nu s'a putut ocupa şi de supunerea efectivă a acestor ţinuturi. Dar e fără îndoială că în legătură cu reorganizarea Moesiei inferior el trebue să fi luat unele măsuri de pază a regiunii dela Nordul gurilor Dunării, măsuri pe care însă nu le cunoaştem.

Sub Adrian, când imperiul roman s'a consolidat în întinderea sa maximă, presiunea Sarmaţilor devenind din ce în ce mai mare, instalarea unor garnizoane permanente în aceste ţinuturi a devenit o necesitate.

Acest lucru s'a făcut fără ca legiunile care aveau lagărele lor la Sudul Dunării să fie trecute la Nordul gurilor acestui fluviu. In aceste ţinuturi au fost trimise numai *Vexillationes*, formate din trupe luate din aceste legiuni şi din trupe auxiliare... Se ştia că în a doua jumătate a secolului II după Hr. era în garnizoană în Crimeea la Chersonesus o vexilaţie sub comanda unui centurion sau a unui *tribunus militum*. Acum, graţie inscripţiilor descoperite la Cetatea Albă, constatăm că în acest timp şi la Tyras se afla o garnizoană romană.

Vexillaţia pe care o constatăm că avea garnizoana la Tyras, trimitea după necesităţi mici detaşamente dealungul ţărmului mării şi dealungul valurilor trase dela Prut până la Nistru, valuri peste care barbarii n'aveau voe să treacă, asigurându-se astfel poliţia acestui ţinut», — aşa cum o vor face din nou, de acum înainte, armatele noastre, demne de vitejia vajnicilor reprezentanţi ai Romei pe aceste meleaguri.

HOTARUL DELA CEREMUŞ.

In Iulie 1642, în timpul domniei lui Vasile Lupu, delegaţi ai imperiului otoman şi ai craiului leşesc stabilesc pe teren hotarul între Moldova şi Polonia. Reproducem după domnul Teodor Bălan, din publicaţia periodică *Codrul Cosminului*, IX, pag. 278—79, documentul redactat cu acest prilej, din care reese că în sec. XVII pământul Moldovei se întindea până la Ceremuşul Negru:

„Inceputul este hotarul între Moldova şi cu ţări străine întâi dela Bender unde s'au îngropat doi stâlpi de piatră, semne hotarului Moldovei dinspre Turci şi dela cei doi stâlpi drept spre apa Nistrului merge hotarul şi Nistrul l-am socotit hotar precum au fost din început şi mai dinainte şi apoi se începe hotar între ţara Leşească şi cu Moldova dela un izvor din care se începe cursul lui şi acel pârâu se cheamă Colacinul şi acel pârâu cade în Prut şi dela acel pârâu drept cale ca de un ceas este alt izvor din care izvor cură apă care se cheamă Sarafiniţul şi cade în Nistru şi acel pârâu am socotit între Moldova şi între Ţara Leşească hotar fiind locul însemnat, iar dela Ceremuş este hotar pârâu între munţii ungureşti care se cheamă Ceremuşul Negru şi cursul acelui pârâu cade în apa Prutului în preajma pârâului Colacinului, acesta este hotarul între Moldova şi Ţara Leşească şi alte stăpâniri străine».

Mult mai târziu abea, Polonii se întind în spre Sud, devenind hotar Ceremuşul Alb.

SITUAŢIA ROMÂNILOR DIN BANATUL JUGOSLAV.

Făcând în vara anului 1934 o serie de cercetări în Banatul jugoslav, în legătură cu diferitele probleme ce interesează pe Românii de acolo, Iosif Duma ajungea la tristele constatări, pe care i le publică recent «Revista Institutului Social Banat-Crişana».

In domeniul organizării vieţii materiale «se destramă tot ce a fost şi nu se mai face nimic nou. Paraginea se întinde tot mai lată peste satele româneşti, odinioară atât de înfloritoare. Dările enorme, în raport cu impozitele dela noi, criza, colonizările sistematice în preajma şi chiar în satele româneşti şi situaţia de minoritari, complet desorganizaţi şi părăsiţi de conducători, a Românilor de acolo, au adus satele noastre la cea mai de plâns situaţie.

Oameni odinioară bogaţi, fruntaşi ai satelor, sărăcesc astăzi văzând cu ochii, neavând cui să se adreseze spre a se cere un ajutor, sau măcar un sfat. Iar pământurile româneşti trec mereu în mâini străine... Despre o îmbunătăţire nici nu poate fi vorba. Fără de nici un fel de organizare cooperatistă, cerealele, izvorul lor principal de câştig, sunt vândute mai totdeauna pe preţuri bagatele».

Din punct de vedere spiritual, situaţia este şi mai jalnică. Lipsa de învăţători români şi de şcoli naţionale i-a adus pe mulţi tineri în situaţia de a nu mai cunoaşte nici măcar alfabetul latin. Amărăciunea cercetătorului Duma transpare din plin în întrebări ca acestea: «Să mai pomenim aci şi asuprirea bisericilor noastre? De exproprierile făcute, atât de nedrept, din averile lor? Să pomenim apoi, că sunt comune, în care Românii n'au voie să intre în cimitirul, ce odinioară a fost al lor? Foarte grăitor este, în această privinţă, cazul oraşului Vârşeţ, unde preotul român n'are voie să conducă mortul decât până la poarta cimitirului, donat, pe vremuri, de un Român macedonean şi unde îşi dorm somnul de veci, neîngrijiţi decât pe furiş, Tincu Velea şi atâţi alţi Români de seamă din aceste părţi».

Aceasta era situaţia în 1934. Inverşunarea cu care Sârbii şi-au continuat, prin toate mijloacele, politica de desnaţionalizare a compactelor mase de Români din Banatul occidental, pe care ni l-au răpit la conferinţa de pace, ne dă neplăcuta siguranţă că, astăzi, o cercetare sistematică a satelor româneşti din această regiune ne-ar prezenta un tablou cu mult mai întunecat.

Starea precară, atât din punct de vedere material cât şi cultural, a Românilor din Banatul sârbesc nu va putea fi ameliorată decât atunci când ei vor fi încorporaţi politiceşte în statul nostru liber, din care trebuiau să facă parte integrantă încă din 1918.

AROMÂNII DIN SERBIA

Soarta tragică a Românilor din Banatul occidental au împărtăşit-o şi Românii din Macedonia sârbească. Autonomia culturală şi religioasă, care le fusese garantată prin tratatul încheiat în 1913 la Bucureşti, n'a fost respectată din partea Sârbilor, ca de altfel nici din partea Grecilor. Bisericile româneşti au fost transformate în biserici sârbeşti, iar şcolile Aromânilor suprimate.

«Prin aceste procedee, — spune domnul Th. Capidan în studiul său istoric «Les Macédo-Roumains» — Jugoslavia s'a făcut culpabilă de intoleranţă faţă de minoritatea macedoromână, care, atât prin cifra considerabilă a populaţiei sale, cât şi prin rolul important, pe care îl deţine în viaţa economică a ţării, se afirmă ca un element preţios pentru statul jugoslav. (Notăm că aceste rânduri apăreau în 1937). Aromânii au pierdut în Serbia cele mai frumoase biserici clădite de strămoşii lor pe propria-le cheltuială, cele mai înalte instituţii de cultură, între care un vechiu liceu clasic cu localul său propriu, o şcoală normală şi o şcoală profesională de fete, toate în Bitolia (în Sud-estul Serbiei), oraş în care elita intelectuală şi comercială a aparţinut totdeauna poporului român. In afară de aceasta, Aromânii au pierdut şcolile elementare răspândite în Macedonia sârbească, în toate comunele, sate sau oraşe, în care ei se găsesc în număr important».

In cadrul viitoarei ordini europene va trebui asigurată acestor Aromâni, compacţi dar izolaţi, o liberă desvoltare a vieţii spirituale în conformitate cu aspiraţiile lor naţionale, pentru a-i feri cât mai este timp, de o completă dispariţie în masa slavonismului. E o măsură salutară, care va trebui luată şi în ce-i priveşte pe Aromânii din Grecia, mai ales că aceştia au fost victimele colonizării unei bune părţi din cei 1.500.000 Greci, aduşi din Asia Mică, în urma schimbului de populaţie cu Turcia şi aşezaţi în satele româneşti, în vederea desnaţionalizării acestora.

E de observat faptul că de câte ori statul nostru a adoptat o politică fermă faţă de statele din Balcani, cu scopul de a smulge garantarea unei libere desfăşurări a vieţii culturale şi religioase româneşti, s'au obţinut rezultate remarcabile Vorbind, de pildă, despre intervenţia continuă a statului nostru în Balcani, în favoarea Românilor de acolo, în a doua jumătate a veacului trecut, domnul Th. Capidan constată că această acţiune a contribuit nu numai la trezirea sentimentului naţional, ci şi la naşterea unei literaturi române regionale, graţie căreia s'a putut forma «o limbă literară unitară pentru toate grupurile româneşti răspândite în Balcani, în afară de Meglenoromâni, cari vorbesc un dialect românesc diferit. Acest plan a fost metodic realizat mulţumită redactării de manuale româneşti, traducerii de opere religioase, creerii de reviste ca: Frăţilia, Lumina, Graiu Bun, Lilicea Pindului, Revista Balcancă, Flambura, Peninsula Balcanică, etc,, care au publicat cele mai bune texte de literatură dialectală a primilor scriitori şi poeţi macedo-români: Mihail Nicolescu, Constantin Belimace, George Murnu, Nuşi Tuliu, N. Batzaria şi Marcu Beza».

Acum, când se deschid perspective noui pentru fraţii noştri din Sudul Dunării, e bine să ne gândim din timp la tot ceeace trebue să facem pentru ei, spre a răscumpăra ceeace n'am făcut până acum.

ROMÂNII DIN SERBIA ORIENTALĂ

Cu aproximaţie, numărul Românilor dintre Timoc şi Morava se ridică la 500.000. Lipsiţi de organizaţii culturale, economice sau politice, totuşi cu o pronunţată conştiinţă etnică, aceşti Români au fost intenţionat lăsaţi pradă obscurantismului, de către administraţia sârbească, pentru a-i slaviza. N'au aproape deloc nici şcoli sârbeşti. Ştiutorii de carte sunt foarte puţini. In biserici se foloseşte numai limba sârbească, lucru pe care Românii îl găsesc foarte natural.

Domnul Emil Petrovici, care i-a vizitat în toamna lui 1937 în vederea anchetelor dialectale, constată (în «Transilvania»« Mai 1941) că «orice ar putea contribui la deşteptarea naţională a acestor Români era ţinut cu grijă la distanţă de aceste regiuni de către guvernanţii dela Belgrad. Astfel n'au permis elevilor originari din Craina să se înscrie în secţia românească a liceului de stat din Vârşeţ, cu motivarea că această secţie a fost înfiinţată numai pentru Românii din Banatul jugoslav». Statul nostru, cu toate stăruinţele depuse, n'a putut face nimic pentru ei. Sârbii au respins totdeauna cu indignare propunerile încheerii unor convenţii şcolare şi bisericeşti. «In felul acesta au reuşit autorităţile sârbeşti să menţie, în secolul al XX-lea, mase mari de Români într'o stare totală de lipsă, nu numai de cele mai elementare drepturi naţionale, dar şi de cea mai mică licărire de voinţă de a şi le câştiga. Aşa ceva e de neînchipuit în altă parte», — observă, cu drept cuvânt, domnul Emil Petrovici. Şi cu toate acestea, nu Românii sunt cei ce se slavizează în aceste regiuni, ci mai de grabă se românizează Sârbii. E o dovadă uluitoare de rezistenţă etnică, în condiţii din cele mai vitrege, o probă de vitalitate românească, ce va trebui îngrijită şi pusă în împrejurări favorabile desvoltării normale, imediat ce situaţia internaţională o va permite.

Ion Ştefan

DACIA

COMITETUL DE DIRECŢIE:
OCTAVIAN C. TASLĂUANU
DAN BOTTA
EMIL GIURGIUCA

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:
STR. DIONISIE 65, BUCUREŞTI, II.
Tel. 2.36.38.

ABONAMENTUL PE ŞASE LUNI:
PENTRU PARTICULARI: 150 LEI
PENTRU INSTITUŢII: 500 LEI
PENTRU SPRIJINITORI: 1000 LEI

12 LEI EXEMPLARUL

„BUCOVINA" I. E. TOROUŢIU, BUCUREŞTI STRADA GR. ALEXANDRESCU 4